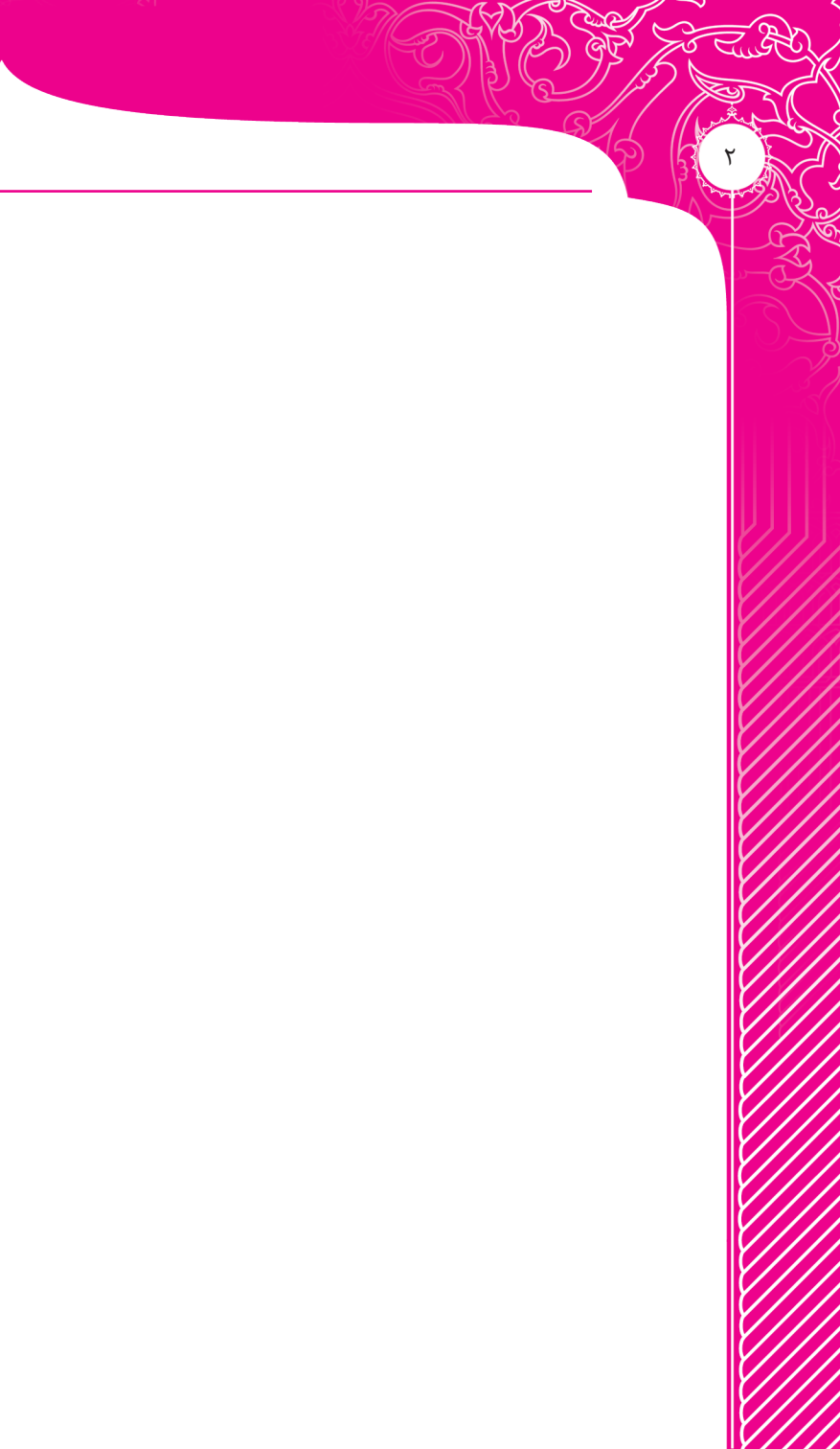

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پرندگان

مجتبی عابدینی

نشر معروف

قم خیابان مصلاى قدس پلاک ۶۸۲

صندوق پستی ۱۵۸ ۳۷۱۶۵

تلفن ۴۱ - ۳۲۹۳۹۱۴۰

فقه و زندگی (۳۲) پرندگان	نام کتاب
مجتبی عابدینی	تدوین
محمدرضا سماک	ویراستار
نشر معروف - قم	ناشر
نگارش - قم	چاپ
اول - ۱۳۹۴	نوبت چاپ
۳۰۰۰	تیراژ
۹۷۸۶۰۰۶۶۱۲۳۹۳	شابک
۳۵۰۰۰ ریال	قیمت

سرشناسه: عابدینی، مجتبی، ۱۳۶۱-
 عنوان و نام پدیدآور: پرندگان
 مشخصات نشر: قم: نشر معروف، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری: ۱۵۶ص.؛ ۹/۵ × ۱۹ س.م.
 فروست: فقه و زندگی؛ ۳۲.
 شابک: ۳-۳۹-۶۶۱۲-۶۰۰-۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیپای مختصر
 یادداشت: فهرستنویسی کامل این اثر در این نشانی قابل دسترسی
 است: <http://opac.nlai.ir>
 شناسه افزوده: ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر. پژوهشکده
 امر به معروف و نهی از منکر
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۶۳۱۱۴

به سفارش:
 ستاد امر به معروف و نهی از منکر
 پژوهشکده امر به معروف و نهی از منکر

فهرست مطالب

فصل اول:

احکام و آداب شکار

- حَقِّ حیات پرندگان ۲۷
- منافع پرندگان ۲۸
- نشانه‌های حرام یا حلال گوشت بودن پرندگان ۲۸
- انگیزه‌های شکار ۳۰
- شرایط شکار با اسلحه ۳۱
- شکار با سلاح‌های الکترونیکی و لیزری ۳۳
- مرگ پرنده از ترس شکار ۳۴
- اقسام شکار ۳۴
۱. شکار با اسلحه ۳۴
۲. دام ۳۵
۳. سنگ ۳۶
- صید پرنده شکاری ۳۷

- شکار با ابزار غضبی ۳۷
- تملک پرندگان ۳۷
- تملک تخم پرندگان ۳۸
- شکار پرندگان مهاجر ۳۸
- شکار جوجه پرنده ۳۹
- شکار در شب ۳۹
- برداشتن جوجه از لانه ۴۰
- شکار پرندگان کمیاب ۴۱
- شکار بی رویه و بحران محیط زیست ۴۲
- استفاده از بیت المال برای شکار ۴۳
- استفتاء: ۴۳
- شکار با تفنگ و سگ ۴۴
- حکم شکار بر خلاف قانون ۴۵
- ۴۶..... خصلت های پرندگان**
- ۴۷..... نکات ایمنی در نگهداری اسلحه**
- ۴۸..... قوانین و مقررات شکار**
- قوانین شکار (قانون مجازات اسلامی) ۴۹
- ماده ۶۷۹ ۴۹
- ماده ۶۸۰ ۴۹
- مقررات شکار ۵۰
- ممنوعیتهای محدود دیتها (زمانی، طریقی، نوعی، کمی و کیفی): ۵۵
- فصول و ساعات زمانی ۵۵
- روش و وسایل ممنوعه (طریقی) ۵۵
- ممنوعیت و محدود دیتهای نوعی، کیفی و کمی ۵۷

چه کسانی و در چه زمانی می‌توانند به شکار در طبیعت بپردازند؟ ۵۸

فصل دوم:

احکام ذبح

- شرایط سر بریدن ۶۱
- کیفیت ذبح پرندگان ۶۲
- تفاوت ذبح پرندگان وحشی و اهلی ۶۳
- ابزار ذبح ۶۴
- ذبح با چاقوی استیل ۶۶
- مستحبات ذبح ۶۷
- مکروهات ذبح ۶۸
- مسلمان بودن (یکی از شرایط ذبح) ۷۰
- استفتاء: ۷۲
- ذبح افرادی که معروف به غلوند ۷۲
- استفتاء: ۷۲
- کندن سر پرنده با دست ۷۳
- احکام رو به قبله بودن ۷۳
- نام خدا (بسم الله گفتن) در هنگام ذبح ۷۷
- استفتاء: ۷۹
- ذبح با دستگاه ۷۹
- استفتاء: ۸۱
- تکان خوردن بعد از ذبح ۸۲
- شوک قبل از ذبح ۸۳
- خون بعد از ذبح ۸۳
- ذبح پرنده در برابر پرنده دیگر ۸۴

- ذبح پرندگان حرام گوشت ۸۵
 خرافات (مالیدن خون به ماشین، منزل و غیره...) ۸۷

فصل سوم:

احکام فروش پرنده

- بایسته‌های فروش ۹۱
 ۱. نظافت شخصی ۹۲
 نظافت محیط کار ۹۲
 ۳. نظافت پرنده ۹۳
 اعتماد به فروشنده ۹۳
 فروش پرنده بیخ زده به نام پرنده تازه ۹۴
 خرید و فروش پرندگان شکاری ۹۵
 تزئین پرندگان در منزل ۹۵
 به جنگ انداختن پرندگان ۹۵
 رسیدگی به پرنده ۹۷
 آزار نرساندن به پرنده ۱۰۰
 کبوتر بازی ۱۰۰
 خرید و فروش پرنده‌های سرقت شده ۱۰۲
 وظایف مردم در برابر پرنده فروشان ۱۰۳
 شایسته‌های اخلاقی فروشنده ۱۰۴

فصل چهارم:

احکام متفرقه پرندگان

- آسیب رساندن به پرنده دیگران ۱۰۹
 کشتن پرندگان در منزل ۱۱۰

- ۱۱۰..... آسیب زدن مرغ یا عقاب به کودکان
- ۱۱۱..... استفتاء:
- ۱۱۱..... حکم ربا در خرید و فروش پرندگان
- ۱۱۲..... مرغ و کبوتر پیدا شده
- ۱۱۲..... فرار دادن پرندۀ دیگران
- ۱۱۳..... تخم مرغ بازی
- ۱۱۳..... اجزاء حرام پرندگان حلال گوشت
- ۱۱۴..... نیم خورده پرندگان
- ۱۱۵..... تخم پرندگان
- ۱۱۶..... وجود خون در تخم مرغ
- ۱۱۸..... پرندگان نجاست خوار
- ۱۱۸..... استبراء پرندگان نجاست خوار
- ۱۲۰..... تخم پرندگان نجاست خوار
- ۱۲۰..... فضلۀ پرندگان حرام گوشت
- ۱۲۱..... مرگ پرندۀ در چاه
- ۱۲۱..... خواص گوشت شترمرغ
- ۱۲۳..... خواص گوشت بوقلمون
- ۱۲۴..... هشدارهای استفاده از گوشت بوقلمون
- ۱۲۵..... خواص گوشت بلدرچین
- ۱۲۷..... خواص تخم بلدرچین
- ۱۲۸..... خواص گوشت مرغ
- ۱۲۹..... خواص تخم مرغ

فصل پنجم:

معرفی پرندگان حلال گوشت و حرام گوشت ایران

پرندگان حلال گوشت	۱۳۴.....
راسته گنجشک سانان	۱۳۴.....
خانواده چکاوکها	۱۳۴.....
خانواده دم جنبانکها	۱۳۴.....
خانواده بلبل خرما	۱۳۵.....
خانواده بال لاکي	۱۳۵.....
خانواده میوه خور	۱۳۵.....
خانواده زیر آبروک	۱۳۵.....
خانواده الیکایی	۱۳۵.....
خانواده صعوه ها	۱۳۵.....
خانواده توکاها	۱۳۶.....
خانواده لیکوها	۱۳۶.....
خانواده سسک تاج طلایی	۱۳۶.....
خانواده سسک ها	۱۳۶.....
خانواده سسک چشم سفید هندی	۱۳۷.....
خانواده مگس گیرها	۱۳۷.....
خانواده چرخ ریسک نیزار	۱۳۸.....
خانواده چرخ ریسک دم دراز	۱۳۸.....
خانواده چرخ ریسک پشت بلوطی	۱۳۸.....
خانواده چرخ ریسک ها	۱۳۸.....
خانواده کمرکلی ها	۱۳۸.....
خانواده دیوار خزک	۱۳۸.....
خانواده دارخزک	۱۳۸.....

- خانواده شهید خوار ۱۳۹
- خانواده زرد پره ها ۱۳۹
- خانواده سهره ها ۱۳۹
- خانواده سهرهای استریلیده ۱۳۹
- خانواده گنجشک ها ۱۳۹
- خانواده سارها ۱۴۰
- خانواده پری شاهرخ ۱۴۰
- خانواده بوچانگا ۱۴۰
- راسته غواص سانان ۱۴۰
- خانواده غواصها ۱۴۰
- راسته کشیم سانان ۱۴۰
- خانواده کشیم ها ۱۴۰
- راسته غاز سانان ۱۴۱
- خانواده مرغابیها ۱۴۱
- قوها ۱۴۱
- خانواده غازها ۱۴۱
- اردک های غاز نما ۱۴۱
- اردک های روی آب چر ۱۴۱
- اردک های غواص ۱۴۱
- اردک های ماهی خوار ۱۴۲
- راسته ماکیان سانان ۱۴۲
- خانواده سیاه خروس ۱۴۲
- خانواده قرقاول ۱۴۲
- خانواده بلدرچین بوته ای ۱۴۲
- خانواده یلوه ها ۱۴۲

- خانواده میش مرغها ۱۴۲
- راسته سلیم سانان ۱۴۳
- خانواده سلیم خرچنگ ها ۱۴۳
- خانواده صدف خوار ۱۴۳
- خانواده نوک خنجری ها ۱۴۳
- خانواده چاخ لق ها ۱۴۳
- خانواده گلاریول ها ۱۴۳
- خانواده سلیم ها ۱۴۳
- راسته کوکوسانان ۱۴۴
- خانواده کوکرها ۱۴۴
- راسته کبوترسانان ۱۴۴
- خانواده کبوترها ۱۴۴
- راسته کوکوسانان ۱۴۵
- خانواده کوکوها ۱۴۵
- راسته سبزقباسانان ۱۴۵
- خانواده ماهی خورک ۱۴۵
- پرندگان حرام گوشت ۱۴۶**
- راسته کبوتر دریایی سانان ۱۴۶
- خانوده کبوتر دریاییها ۱۴۶
- خانواده مرغ طوفان ۱۴۶
- راسته پلیکان سانان ۱۴۶
- خانواده نوک سرخ ۱۴۶
- خانواده پلیکان ها ۱۴۷
- خانواده بویی ۱۴۷
- خانواده باکلان ها ۱۴۷

- ۱۴۷..... خانواده مارگردن
- ۱۴۷..... راسته لک لک سانان
- ۱۴۷..... خانواده حواصيل ها
- ۱۴۷..... خانواده لک لک ها
- ۱۴۸..... خانواده اكراس ها
- ۱۴۸..... راسته فلامينگوسانان
- ۱۴۸..... خانواده فلامينگوها
- ۱۴۸..... راسته عقاب سانان
- ۱۴۸..... خانواده عقاب ماهيگير
- ۱۴۸..... خانواده قوش ها
- ۱۴۹..... راسته شاهين سانان
- ۱۴۹..... خانواده شاهين ها
- ۱۴۹..... خانواده كاكايي هاي اقيانوسي
- ۱۴۹..... خانواده كاكايي ها
- ۱۵۰..... خانواده پرستوهاي دريائي
- ۱۵۰..... خانواده آب شكاف
- ۱۵۰..... راسته طوطي سانان
- ۱۵۰..... خانواده طوطي ها
- ۱۵۰..... راسته جغد سانان
- ۱۵۰..... خانواده جغدها
- ۱۵۱..... راسته شب گرد سانان
- ۱۵۱..... خانواده شب گردها
- ۱۵۱..... راسته پرستو سانان
- ۱۵۱..... خانواده پرستوها
- ۱۵۱..... راسته داركوب سانان

- ۱۵۱..... خانواده دارکوب ها
- ۱۵۲..... خانواده کلاغ
- ۱۵۳..... **مشترک بین حلال و حرام**
- ۱۵۳..... راسته درنا سانان
- ۱۵۳..... خانواده درناها
- ۱۵۳..... **پرندگان مکروه**
- ۱۵۳..... خانواده چلچله ها
- ۱۵۴..... خانواده سنگ چشم ها
- ۱۵۴..... خانواده زنبور خوارها
- ۱۵۴..... خانواده سبز قباها
- ۱۵۴..... خانواده هدهد

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سخن پژوهشکده

فقه و زندگی و سبک زندگی اسلامی

اسلامی شدن زندگی اجتماعی در مرحله شناخت سه گام دارد:

۱. شناخت معروف و منکر در فعالیت های فردی و روابط انسان و خداوند عزّوجلّ.

۲. شناخت معروف و منکر در حوزه روابط اجتماعی و معاملات اقتصادی.

۳. شناخت معروف و منکر در روابط دولت و ملت.

در گام اول فعالیت های فقهی، اخلاقی پژوهشهای اخلاق مدار فراوانی توسط عالمان و محققان پدید آمده و

اصلاح و تقویت روابط عبادی، عقیدتی و معرفتی انسان با خداوند متعال را مورد توجه قرار داده است.

گام دوم یعنی شناخت معروف و منکر در روابط اجتماعی و معاملات اقتصادی، کاری است که با وجود برخی از آثار علمی و پژوهش‌های ارزشمند با نگاه تخصصی به هر صنف مورد توجه قرار نگرفته است. سلسله کتابهای «فقه و زندگی» به پژوهش و نگارش در حوزه اصناف خاص توجه دارد و باید‌ها و نبایدهای فقهی و اخلاقی و آداب اسلامی هر اتحادیه صنفی و دست‌اندرکاران مشاغل مختلف تولیدی، توزیعی، و خدماتی را محور پژوهش و نگارش و اطلاع‌رسانی خویش می‌داند.

گام سوم در شناخت معروف و منکر به روابط مردم و حکومت‌ها اختصاص دارد، اسلامی شدن روابط دولت و ملت بالاترین گام به سوی رضای خداوند متعال محسوب می‌شود و در سایه پیروی از رهبری الهی و تسلیم دولت و ملت در برابر قوانین قرآن و عترت امکان پذیر است.

در حدود سال‌های ۱۳۷۲ ش با آغاز فعالیت‌های ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر طرح پژوهشی «فقه و زندگی» توسط جناب حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ محمد حسین فلاح زاده، در پژوهش‌کده باقر

العلوم عَلَمِ اَلْاِسْلَامِ قم، پی ریزی شد. هدف طرح، تألیف و تدوین مجموعه کتابهایی در زمینه آداب و احکام اسلامی برای اصناف و مشاغل گوناگون اقتصادی و بازاریان کشور بود. با هماهنگی این دو نهاد فرهنگی تألیف حدود بیست جلد از این مجموعه در سال های آغاز کمک خوبی به بازاریان متدین در زمینه شناخت احکام شرعی و حلال و حرام مشاغل بشمار می رفت. اما مثل بسیاری دیگر از طرح ها این کار هم به دلایل مختلف ناتمام ماند و در زمینه احکام فقهی بسیاری اصناف اثری فراهم نیامد.

ضرورت اسلامی شدن بازار، علاقه بسیاری از کسبه محترم در بخش های تولید و توزیع و خدمات و پیگیری دبیر محترم ستاد احیاء حجة الاسلام و المسلمین زرگردام عزه العالی سبب احیای مجدد این طرح پژوهشی کاربردی در سال ۱۳۹۳ ش شد و تألیف و تدوین کتبی دیگر در زمینه فقه اصناف در دستور کار پژوهشکده امر به معروف و نهی از منکر قرار گرفت.

در سالهای آغازین، این پژوهش ها با هدایت و حمایت ستاد و نظارت علمی و فقهی برادران گرامی حجج اسلام محمد حسین فلاح زاده و محمود مهدی پور شکل گرفت و بیست دفتر از آن فراهم آمد. اینک بار دیگر پس از حدود

چهارده سال، این کار ناتمام و بر زمین مانده به توفیق الهی و نظارت جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج سید محمد تقی علوی و همکاری گروهی از فضلاء حوزه علمیه قم در پژوهشکده امر به معروف پیگیری می شود.

همیشه اصناف محترم و صاحبان مشاغل در انجام وظیفه خود نیاز به احکام و قوانین الهی دارند و لازم است معروف و منکرات صنفی را بشناسند. تحولات صنفی و دگرگونی‌ها در حوزه کسب و کار سبب می شود که احکام بر اساس نیازهای روز مورد بازنگری فقهی و علمی قرار گیرد و تفقه و اجتهاد جدید ضرورت یابد. از این رو بار دیگر با استفاده از فتاوی مراجع بزرگوار تقلید و قوانین مصوب شورای نگهبان موضوعات کار نشده در برنامه پژوهشی قرار گرفت و بیست اثر جدید تحقیق و تولید شد. عناوین پژوهش‌های سال ۱۳۹۳ ش بدین شرح است:

۱. احکام صنف طلا و جواهر
۲. احکام تلفن همراه
۳. احکام بازی‌های رایانه‌ای
۴. احکام صنف اتوبوس رانی
۵. احکام صنف فرش و تابلو فرش
۶. احکام صنف کیف و کفش (سراجان)

۷. احکام صنف ماهی فروشان
۸. احکام صنف ناشران
۹. احکام صنف پوشاک
۱۰. احکام صنف نانوایان
۱۱. احکام صنف اینترنت و رایانه
۱۲. احکام صنف پرندگان و پرندۀ فروشان
۱۳. احکام صنف اغذیه فروشان
۱۴. احکام صنف پارک‌ها
۱۵. احکام عمومی کسب و کار
۱۶. احکام صنف قهوه‌خانه‌ها
۱۷. احکام صنف الکتریکی
۱۸. احکام صنف داروخانه‌ها
۱۹. احکام صنف صوتی و تصویری
۲۰. احکام بیمه‌ها

این دفتر از فقه و زندگی که با تلاش برادر گرامی حجت الاسلام والمسلمین عابدینی پدید آمده به احکام پرندگان اختصاص یافته است و امیدواریم محققان و بازاریان محترم با ارائه تجارب و مسائل شرعی خویش ما را در تکمیل این اثر یاری کنند.

با درخواست توفیق از خداوند دانا و توانا و یاری محققان

حوزوی و همراهی اصناف کشور، بسیج اصناف و مسئولان ستادهای امر به معروف، می‌توان به سوی اسلامی شدن بازار، آرامش روانی جامعه، کاهش جرم و تخلفات اقتصادی و کسب رضای حضرت حق گام‌هایی بلندتر برداشت. امیدواریم با شناخت احکام الهی در تمام بخش‌ها و اجرای آن در زندگی فردی و اجتماعی و در سایه فقه ناب اسلامی و با هدایت حضرت بقیة الله عجل الله تعالی فرجه الشریف، توحید و عدالت در سراسر عالم حاکم گردد. ان شاء الله.

قم پژوهشکده امر به معروف و نهی از منکر

خیابان سمیه کوچه ۱۲ پلاک ۳۵۵

Al-adl.ir

info@al-adl.ir

مقدمه مؤلف

﴿الْمُرُورُوا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾^۱

«آیا به سوی پرندگانی که در فضای آسمان، رام شده‌اند ننگریسته‌اند؟ جز خدا کسی آنها را نگاه نمی‌دارد. در این [قدرت‌نمایی] برای مردمی که ایمان می‌آورند نشانه‌هایی است.»

دین اسلام، تنها دینی است که برای همه موجودات، حتی برای پرندگان، حقوقی را وضع کرده است؛ پرندگانی که با دقت در خلقت آنها، به قدرت لایتناهی خدا می‌توان

۱. سوره نحل/آیه ۷۹

پی برد، پرندگانی که در زمان حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام، دفن مردگان را به انسان آموختند^۱ و در زمان حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام زنده شدن مردگان را یادآور شدند^۲ و در زمان حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام رزق الهی^۳ و در زمان حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یاد کننده خدا شمرده شدند.^۴

امروزه با توجه به شناخت خواص پرندگان، افزایش جمعیت و نیاز بیشتر جامعه به پرندگان، سبب شده تا افراد زیادی به شکار، پرورش و نگهداری پرندگان و فروش آن روی بیاورند. که پراکنده بودن احکام پرندگان در کتب مختلف و نبودن یک کتاب جامع سبب شده تا بسیاری افراد از احکام مربوط به خود بی اطلاع باشند. لذا همین امر سبب شده تا به نگارش همه ابعاد پرندگان پرداخته و به جمع آوری آن در یک کتاب مستقل، اقدام کنیم.

این کتاب درباره انگیزه‌ها و اقسام شکار، نشانه‌های حلال و حرام گوشت بودن پرندگان، قوانین و مقررات شکار، شرایط ذبح، کیفیت ذبح، فروش پرندگان حرام گوشت، آزار رساندن به پرندگان، خوردن پرندگان نجاست خوار،

۱. سوره مائده / آیه ۳۱

۲. سوره بقره / آیه ۲۶۰

۳. سوره بقره / آیه ۵۷

۴. سوره نور / آیه ۴۱؛ در زمان حضرت داود عَلَيْهِ السَّلَام هم این گونه بوده است.

وجود خون در تخم پرندگان، مصادیق پرندگان حلال و حرام گوشت و ... تدوین و تنظیم شده است. بسیاری از احکام پرندگان با حیوانات مشترک است. از این رو، گاه به جای واژه «احکام پرندگان»، از واژه «احکام حیوانات» در این کتاب بهره برده شده است.^۱ در پایان از همه عزیزان که نویسنده را در نگارش این کتاب یاری کردند، تشکر می‌کنم.

(وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنْ اَتَّبَعَ الْهُدٰی)

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۶۹، مسأله ۲۵۸۴ و توضیح المسائل، آیت الله وحید، ص ۵۳۵، مسأله ۲۶۴۸.

فصل اول:

احکام و آداب شکار

حق حیات پرندگان

اسلام همان طور که حق حیات برای انسان‌ها را محترم شمرده و تعدی به آن را جایز ندانسته، حق حیات پرندگان را نیز محترم شمرده و از کشتن بی هدف آنها نهی کرده است.^۱ پیامبر اسلام ﷺ کشتن موجود دارای روح، غیر از موزی، را نهی کرد^۲ و فرمود:

هر کس گنجشکی را به ناحق بکشد، خداوند در روز قیامت از او بازخواست می‌کند.^۳

۱. مجله‌ی فقه اهل بیت (علیهم‌السلام)، فارسی، ج ۴۸، ص ۱۷۰. بانذکی تصرف.

۲. نهی النبی عن قتل کلّ ذي روح الا أن یؤذی. (همان، ص ۱۷۱، به نقل از: کنز العمال، ج ۱۵، ص ۳۹، روایت ۳۹۹۸۱).

۳. پیامبر ﷺ فرمود: من قتل عصفوراً بغير حق سأله الله عنه يوم القيامة». (نهج الفصاحه، ترجمه‌ی ابوالقاسم پاینده، ص ۷۵۱، ح ۲۹۱۸).

منافع پرندگان

- پرندگان، منافع متعددی برای انسان‌ها دارند؛ مانند:
۱. پرهای موجود در پرندۀ برای تشک، لحاف و... استفاده می‌شود؛
 ۲. فضلۀ پرندگان به عنوان کود در باغات و زمین‌های کشاورزی استفاده می‌شود؛
 ۳. روده‌ها و محتویات درونی، برای تبدیل به پودر شدن و استفاده برای خوراک طیور و آبزیان، استفاده می‌شود؛
 ۴. تخم و گوشت پرندگان، قابل استفاده برای عموم مردم است.

نشانه‌های حرام یا حلال گوشت بودن پرندگان

- الف: نشانه‌های پرندگان حرام گوشت عبارت‌اند از:
۱. چنگال دارند، مثل عقاب و شاهین حرام گوشت‌اند؛^۱
 ۲. پرندگانی که در حال پرواز، بال زدن آنان کمتر از صاف نگه داشتن آنهاست^۲ مثل خفاش، حرام گوشت‌اند.

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۹۵ و توضیح المسائل، آیت‌الله وحید، ص ۵۴۷، مسأله ۲۶۸۸.

۲. توضیح المسائل، آیت‌الله فاضل، احکام خوردن و آشامیدن، ص ۴۷۶، مسأله ۲۱۱۱ و توضیح المسائل، آیت‌الله سبحانی، ص ۴۹۳، مسأله ۲۲۷۰ و توضیح المسائل، آیت‌الله مکارم، ص ۴۳۹، مسأله ۲۲۵۷ و توضیح المسائل، آیت‌الله شبیری زنجانی، احکام خوردن و آشامیدن، ص ۵۷۳، مسأله ۲۶۳۳ و توضیح المسائل مراجع، ص ۵۹۵، فتاوی آیت‌الله صافی.

ب: نشانه‌های پرندگان حلال گوشت عبارتند است از:

۱. پرندگانی که چنگال ندارند، 'حلال گوشت' اند؛
۲. پرندگانی که بال زدن آنان بیشتر از صاف نگه داشتن آنهاست، حلال گوشت اند؛^۲

پرنده‌ای که معلوم نیست بال زدنش بیشتر از صاف نگه داشتن بالش است یا کمتر، اگر چینه‌دان یا سنگ‌دان یا خارپشت پا (انگشت جدایی مانند شست انسان، مثل خروس) داشته باشد، حلال اند.^۳

یکی از اصحاب امام باقر علیه السلام از حضرت سؤال کرد که: پرندگان حلال گوشت را چگونه بشناسیم؟ امام علیه السلام فرمود:

هر مرغی که در آسمان بالها را به پهلو می‌زند و حرکت می‌کند، از گوشت آن تناول کن و هر مرغی که در آسمان بالها را صاف و راست نگه می‌دارد و حرکت می‌کند، از گوشت آن تناول مکن ...

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۹۵ و توضیح المسائل، آیت الله وحید، ص ۵۴۷، مسأله ۲۶۸۸.

۲. توضیح المسائل، آیت الله فاضل، احکام خوردن و آشامیدن، ص ۴۷۶، مسأله ۲۱۱۱ و توضیح المسائل، آیت الله سبحانی، ص ۴۹۳، مسأله ۲۲۷۰ و توضیح المسائل، آیت الله مکارم، ص ۴۳۹، مسأله ۲۲۵۷ و توضیح المسائل، آیت الله شبیری زنجانی، احکام خوردن و آشامیدن، ص ۵۷۳، مسأله ۲۶۳۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، ص ۵۹۵-۵۹۶، فتاوی آیت الله زنجانی، آیت الله سیستانی، آیت الله فاضل و آیت الله صافی و توضیح المسائل، آیت الله وحید، ص ۵۴۷، مسأله ۲۶۸۸.

من گفتم: پرندگان دریائی چه حکمی دارند؟ حضرت عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود:

هر مرغی که سنگدان دارد تناول کن و هر مرغی که سنگدان ندارد تناول مکن.^۱

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود:

پرندگانی را تناول کن که دارای چینه دان یا سیخک (پا مثل سیخک پای خروس) و یا سنگدان باشند.^۲

در نتیجه پرندگانی مثل مرغ خانگی، کبوتر، اقسام گنجشک، بلبل، کبک، قطا، تیهو، سار، چکاوک حلال و پرندگانی مثل عقاب، شاهین، باز، کرکس، خفاش حرام گوشت اند.^۳

برای تسهیل در تعیین پرندگان حلال گوشت و حرام گوشت، در آخر همین کتاب، نام همه پرندگان به تفکیک حلال گوشت و حرام گوشت، بیان شده است.

انگیزه‌های شکار

انگیزه‌های شکار پرنده عبارت است از:

۱. کافی، ج ۶؛ ص ۲۴۷.
۲. أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: كُلُّ مِنَ الطَّيْرِ مَا كَانَتْ لَهُ فَايَصَّةٌ أَوْ صِيصِيَّةٌ أَوْ حَوْصَلَةٌ (کافی، ج ۶، ص ۲۴۸).
۳. همان، ص ۵۹۴ و ۵۹۵.

۱. مصرف؛

۲. فروش؛

۳. تفریح؛

۴. دفع آزار پرنده.

شکار پرنده باید دارای یک انگیزه معقول و الهی، مثل تأمین معاش زندگی باشد که در جهت تهیه غذا و یا فروش آن باشد. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نهی کرده از اینکه حیوانی برای غیر خوردن، ذبح شود.^۱

* مسأله: کسی که برای امرار معاش به شکار می رود سفرش حلال و نمازش شکسته است، همچنین اگر برای فراهم کردن درآمد بیشتر باشد، اما کسی که برای لهو و تفریح و خوشگذرانی به شکار می رود، سفرش حرام و نمازش را باید تمام بخواند.^۲

شرایط شکار با اسلحه

اگر حیوان حلال گوشت و حشی را با اسلحه شکار کنند، با پنج شرط، حلال و بدنش پاک است:

۱. آن که اسلحه شکار مثل کارد و شمشیر بُرنده باشد، یا مثل نیزه و تیر، تیز باشد که به واسطه تیز بودن، بدن

۱. نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَّبْحِ الْحَيَّوَانِ إِلَّا لِأَكْلِهِ (بحار الانوار، ج ۶۱، ص ۸).

۲. توضیح المسائل آیت الله مکارم، ص ۲۱۶، مسأله ۱۱۴۰.

حیوان را پاره کند و اگر به وسیله دام یا چوب و سنگ و مانند اینها حیوانی را شکار کنند پاک نمی شود و خوردن آن هم حرام است (مگر این که موقعی به حیوان برسند که هنوز زنده باشد و آن را مطابق آداب شرع سرببرند)^۱ و اگر حیوانی را با تفنگ شکار کنند، چنانچه گلوله آن تیز باشد که در بدن حیوان فرورود و آن را پاره کند پاک و حلال است و به فتوای بیشتر مراجع تقلید، اگر گلوله تیز نباشد بلکه با فشار در بدن حیوان فرورود و حیوان را بکشد، یا به واسطه حرارتش بدن حیوان را بسوزاند و در اثر سوزاندن، حیوان بمیرد پاک و حلال بودنش اشکال دارد. به فتوای آیت الله مکارم و آیت الله سیستانی اگر گلوله تیز هم نباشد ولی بدن حیوان را پاره کند و خون از آن جاری گردد، پاک و حلال است.^۲

۲. کسی که شکار می کند باید مسلمان یا بچه مسلمان باشد که خوب و بد را بفهمد و اگر کافریا کسی که اظهار دشمنی با اهل بیت پیغمبر ﷺ می کند (مثل ناصبی) حیوانی را شکار کند، آن شکار حلال نیست.
۳. اسلحه را برای شکار کردن حیوان به کار برد و اگر مثلاً جایی را نشان کند و اتفاقاً حیوانی را بکشد، آن حیوان

۱. توضیح المسائل آیت الله مکارم، مسأله ۲۲۳۴، ص ۴۳۴.

۲. توضیح المسائل، آیت الله مکارم، مسأله ۲۲۳۴، ص ۴۳۴ و توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسأله ۲۶۰۱، ص ۵۸۳.

- پاک نیست و خوردن آن هم حرام است .
۴. در وقت به کار بردن اسلحه، نام خدا را ببرد (و چنانچه عمداً نام خدا را نبرد، شکار حلال نمی شود) ولی اگر فراموش کند اشکال ندارد.
۵. وقتی به حیوان برسد که مرده باشد یا اگر زنده است به اندازه سربریدن آن وقت نباشد و چنانچه به اندازه سربریدن وقت باشد و سر حیوان را نبرد تا بمیرد، حرام است^۱.

شکار با سلاح های الکترونیکی و لیزری

سؤال: با توجه به گسترش علم و تکنولوژی، در صورتی که شکار با سلاح های الکترونیکی و لیزری صورت گیرد، به گونه ای که زخمی در شکار حاصل نگردد، شرعاً چه حکمی خواهد داشت؟

جواب: در صورتی که زخم توأم با خونریزی در آن حاصل نشود، جایز نیست...^۲

• مرگ پرنده از ترس شکار

سؤال: به سوی دسته ای از پرندگان تیراندازی نمودم.

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۸۲، مسأله ۲۶۰۱.
 ۲. استفتاءات جدید (آیت الله مکارم) فصل ۳۳، احکام شکار، ج ۳، ص ۳۰۰، سؤال ۷۹۳.

یکی از آنها فوراً مُرد؛ اما هیچ گونه آثار جراحی، که حاکی از اصابت تیر باشد، ملاحظه نشد. سپس مشخص شد که بر اثر ترس مرده است. در فرض فوق، حکم آن چیست؟
جواب: گوشت آن حلال نیست.^۱

اقسام شکار

۱. شکار با اسلحه

شایع‌ترین شیوه شکار پرندگان، شکار با اسلحه است. تیرهای موجود در اسلحه‌ها (تفنگ) به سه دسته تقسیم می‌شود:

۱. نوک پهن؛

۲. ساچمه‌ای؛

۳. و نوک تیز.

بنا به فتوای مشهور فقها، گلوله باید تیز باشد و با فرورفتن در بدن حیوان، آن را پاره کند و اگر گلوله، تیز نباشد و با فشار در بدن حیوان فرورود و حیوان را بُکشد یا به واسطه حرارتش بدن حیوان را بسوزاند و در اثر سوزاندن، حیوان بمیرد، حلال نیست و خوردنش حرام است؛^۲ اما به فتوای

۱. استفتاءات جدید (آیت‌الله مکارم)، فصل ۳۳، احکام شکار، ج ۳، ص ۳۰۰، سؤال ۷۹۴.

۲. بنابر فتوای امام خمینی ره، آیت‌الله زنجانی، آیت‌الله فاضل ره؛ آیت‌الله صافی،

آیت الله سیستانی و آیت الله مکارم: «اگر حیوانی را با تفنگ شکار کنند، خواه گلوله آن، تیز باشد یا نباشد، شکار پاک و حلال است»^۱.

۲. دام

شیوه دیگر شکار پرندگان، استفاده از دام‌های زمینی و هوایی است. که به علت تعدد تنوع دام‌ها، تنها به یک نمونه‌ای از آن اشاره می‌کنیم:

در فصل زمستان که پرندگان به شمال ایران کوچ می‌کنند، صیادان با کاشتن دو چوب بلند، با فاصله‌ای معین در زمین‌های کشاورزی، و بستن دام‌های ماهی‌گیری به سرچوب، اقدام به شکار پرندگانی می‌کنند که قصد فرود (نشستن) در زمین کشاورزی را دارند، و از آن جا که تورهای ماهی‌گیری از جنس نایلون هستند، پرندگانی که در حین فرود هستند، تورهای ماهی‌گری را نمی‌بینند و براحتی گرفتار می‌شوند. شکار پرندگان در دام، در صورتی که زنده صید شوند و ذبح شرعی گردند، پاک و خوردن آنها حلال است و اگر مرده صید شوند، خوردن آنها حرام است.

آیت الله بهجت ره، آیت الله نوری همدانی، آیت الله میرزا جواد تبریزی ره (توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسأله ۲۶۰۱، ص ۵۸۲).

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسأله ۲۶۰۱، ص ۵۸۳ و توضیح المسائل آیت الله مکارم، ص ۴۳۴، مسأله ۲۲۳۴.

اگر به وسیله دام یا چوب و سنگ و مانند آن حیوانی را شکار کنند، حرام است، مگر این که موقعی به حیوان برسند که هنوز زنده باشد و آن را مطابق آداب شرع سرببرند.^۱

نکته: بعضی از شکارچیان، پرنده گرفتار شده در دام را، دوباره با اسلحه، شکار می‌کنند. این کار، مستلزم حرام شدن پرنده می‌شود.

* **مسأله:** حیوان حلال گوشت وحشی در صورتی با شکار کردن پاك و حلال می‌شود که بتواند فرار کند.^۲

۳. سنگ

شیوه دیگر صید پرندگان، پرتاب سنگ به وسیله دست یا کمان (تیرکمان) است. حکم شکار با سنگ، همان حکم شکار با دام است که اگر به صورت زنده شکار و ذبح شوند، حلال‌اند.

* **مسأله:** اگر به وسیله دام یا چوب و سنگ و مانند آن حیوانی را شکار کنند، حرام است؛ مگر این که موقعی به حیوان برسند که هنوز زنده باشد و آن را مطابق آداب شرع

۱. رساله توضیح المسائل، آیت‌الله مکارم، مسأله ۲۲۳۴، ص ۴۳۴. توضیح

المسائل، آیت‌الله فاضل، مسأله ۲۰۸۷، ص ۴۷۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۶۹، مسأله ۲۵۸۵ و توضیح المسائل،

آیت‌الله وحید، ص ۵۳۶، مسأله ۲۶۴۹.

سربرند.^۱

• صید پرنده شکاری

حیوانی که به وسیله پرنده شکاری، صید می‌گردد، اگر توسط پرنده شکاری کشته شود، خوردن آن حلال نیست ولی اگر کشته نشود و زمان کافی برای سربریدنش باشد و ذبح شود، حلال است.^۲

• شکار با ابزار غضبی

اگر حیوانی را با سگ غضبی یا اسلحه غضبی شکار کند، شکار حلال است و مال خود او می‌شود؛ اگرچه غضب، گناه است و باید اجرت اسلحه یا سگ را به صاحبش بدهد.^۳

• تملک پرندهگان

پرنده بدون مالک با صید کردن، اعم از گرفتن یا به دام افکندن، به ملک صیاد در می‌آید؛ ولی پرنده‌ای که نشانه ملکیت، مانند چیده شدن بالها یا رنگ شدن بال‌هایش،

۱. رساله توضیح المسائل، آیت الله مکارم، مسأله ۲۲۳۴، ص ۴۳۴. توضیح المسائل، آیت الله فاضل، مسأله ۲۰۸۷، ص ۴۷۲.

۲. فرهنگ فقه، مطابق مذهب اهل بیت (علیهم‌السلام)، ج ۲، ص ۲۵۹، با اندکی تصرف.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۸۵، مسأله ۲۶۰۴؛ توضیح المسائل؛ آیت الله وحید، ص ۵۴۲، مسأله ۲۶۶۸.

دارد، با شکار کردن، ملك کسی نمی شود و اگر به دام افتد، حکم لُقَطَه^۱ (مال پیدا شده) را دارد.^۲

• تملك تخم پرندگان

در روستاها مردم مرغ و اردک و غاز خود را در بیرون رها کرده که این دسته از پرندگان در مزارع و یا حاشیه مُرداب رفته و تخم می گذارند که در صورت استفاده نکردن، اطمینان داریم این تخمها یا خوراك حیوانات وحشی می شوند و یا از بین می روند لذا در صورتی می توانیم این تخمها را برداریم که مطمئن شویم صاحبان آنها از این تخمها اعراض کرده اند و الا اگر اعراض صاحبان، احراز نشود این تخم ها، حکم مجهول المالک را دارد.^۳

• شکار پرندگان مهاجر

سؤال: گروهی از پرندگان در کشورهای مجاور تحت حفاظت بوده و برای پرورش آنها هزینه های کلانی صرف می شود، آیا شکار آنها در زمانی که به کشور ما مهاجرت می کنند جایز است؟

۱. لقطه یعنی چیزی که پیدا می شود و صاحب آن معلوم نیست.

۲. فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام، ج ۲، ص ۲۵۷.

۳. جامع الأحكام، آیت الله صافی، ج ۲، ص ۲۵۷، سؤال ۱۹۱۶.

جواب: شکار آنها دور از انصاف اسلامی است.^۱

• شکار جوجه پرنده

باید از شکار جوجه که توانایی فراری پرواز را ندارد، پرهیز کرد.^۲ پیامبر اسلام ﷺ فرمود: جوجه را که هنوز پر در نیاورده به سراغش نروید و شکارش نکنید تا پر در آورد و قدرت پرواز یابد، آن گاه تیر و کمان و دامتان را برای شکار آنها بردارید.^۳

* مسأله: حیوان حلال گوشت وحشی در صورتی با شکار کردن پاك و حلال می شود که بتواند فراری پرواز کند. بنابراین، بچه كبك که نمی تواند پرواز کند، با شکار کردن پاك و حلال نمی شود.^۴

• شکار در شب

سؤال: مرسوم شده که افراد، خوابگاه پرنندگان حلال گوشت وحشی را شناسایی، و شب هنگام موقعی که حیوان در خواب است با ترفندها و ابزار آلات مختلف آنها را شکار می کنند؛ که چنین شکاری با توجه به حدیث «حیوان در

۱. استفتائات جدید، آیت الله مکارم، ج ۲، ص ۴۱۶، سؤال ۱۲۳۰.

۲. مجله فقه اهل بیت (علیهم السلام)، فارسی، ج ۴۸، ص ۱۷۴ با اندکی تلخیص.

۳. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَأْتُوا الْفَرْخَ فِي عُشِّهِ حَتَّى يَرِيْشَ وَيَطِيْرَ فَإِذَا طَارَ فَأُوْتِرْ لَهُ قَوْسَكَ وَانْصَبْ لَهُ فَحَكَ (کافی، ج ۶، ص ۲۱۶).

۴. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۶۹، مسأله ۲۵۸۵ و توضیح المسائل، آیت الله وحید، ص ۵۳۶، مسأله ۲۶۴۹.

آشپانه‌اش در امان است»^۱ چه حکمی دارد؟

جواب: چنین شکاری حلال نیست.^۲ البته اگر حیوان را به دام بباندازد و بعداً ذبح کنند گوشتش حلال است.^۳

پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمود: هنگام خواب پرنده سراغش نرود؛ تا صبح شود. مردی پرسید پرنده چه هنگامی می‌خوابد؟ آن حضرت فرمود: شب، هنگام خواب اوست.^۴

• برداشتن جوجه از لانه

پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمود:

مردی از پیشینیان، لانه پرنده‌ای را یافته بود و هرگاه آن پرنده جوجه دار می‌شد، آنها را برمی‌داشت. پرنده از کار آن مرد به خداوند شکایت کرد. خدای متعال

۱. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لَا تَنْظُرُوا الطَّيْرَ فِي أَوْكَارِهَا فَإِنَّ اللَّيْلَ أَمَانٌ لَهَا وَذَلِكَ لِمَا جَعَلَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الرَّحْمَةِ. پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمود: «شب‌انگه به لانه‌ی پرندگان دست نبرید که شب، امان (و آسایش) آنهاست که در سایه‌ی رحمت خداوندند.» (مکارم الاخلاق، ترجمه میرباقری، ج ۱، ص ۲۴۴).

۲. استفتائات جدید، آیت الله مکارم، ج ۳، ص ۲۹۹، مسأله ۷۹۰.
آیت الله زنجانی: بهتراست در شب از این کار اجتناب شود، البته تخلف از قانون، بنابر احتیاط، جایز نیست. استفتاء، آیت الله زنجانی به شماره ۸۷۳۵.

۳. استفتاء پیامکی، آیت الله مکارم.
۴. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لَا تَأْتُوا الْفِرَاحَ... وَلَا الطَّيْرَ فِي مَنَامِهِ حَتَّى يُصْبِحَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ وَمَا مَنَامُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ اللَّيْلُ مَنَامُهُ فَلَا تَنْظُرْهُ فِي مَنَامِهِ حَتَّى يُصْبِحَ (کافی، ج ۶، ص ۲۱۶).

به پرنده الهام کرد که اگر آن مرد باز گردد، او را نابود خواهیم کرد.^۱

* مسأله: برداشتن جوجه پرنده از لانه اش، مکروه است.^۲

• شکار پرندهگان کمیاب

شکار پرندهگان کمیاب از نظر قانون مجرم است.
سؤال: طبق اعلام بعضی مؤسسات آگاه، نوع بعضی از جانداران، کمیاب و یا رو به زوال است، شکار آنها برای نگهداری و یا فروش چه صورتی دارد؟

جواب: سزاوار است برای حفظ این نعمت های الهی کوشش شود، و حیوانات کمیاب شکار نشود، تا نوع آنها منقرض نگردد.^۳

مجازات شکار پرندهگان برای این دسته از افراد عبارت است از:

۱. مجازات حبس از ۹۱ روز تا سه سال
۲. یا جزای نقدی از ۱۸/۰۰۰/۰۰۰ ریال تا ۲۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال
۳. در صورت تکرار، شکارچی به هر دو مجازات محکوم

۱. مفاتیح الحیاة، آیت الله جواد آملی، ص ۶۶۴. به نقل از: حیاة الحیوان، ج ۲، ص ۲۸۴.

۲. فرهنگ فقه، مطابق مذهب اهل بیت (علیهم السلام)؛ ج ۲، ص: ۲۵۸.

۳. استفتائات جدید، آیت الله مکارم، ج ۲، ص ۴۱۶، سؤال ۱۲۲۹.

می شود.^۱

شکار بی رویه و بحران محیط زیست

در قدیم، شکار پرنده، تهدید خاصی برای محیط زیست نبود؛ اما امروزه به علت افزایش جمعیت و نیاز بیشتر به پرندگان وحشی (به خاطر مرغوبیت گوشت آن‌ها و...) و پیشرفت تکنولوژی در ساخت اسلحه، بعضی از پرندگان به علت شکار بی رویه، در معرض انقراض قرار گرفته‌اند. دولت‌ها برای حل این مشکل، قوانینی صادر کرده‌اند که شکارچیان باید به آنها پایبند باشند و نباید به خاطر منافع شخصی خود، نسل‌های بعدی را، از این نعمت‌های الهی محروم کنند. مراجع تقلید عظام نیز فتوا به حرمت نابودی محیط زیست داده‌اند.

سؤال: شکار و صید بی رویه آزیان، که موجب نابودی نسل آنها خواهد شد، از لحاظ شرعی چه حکمی دارد؟

جواب: اگر موجب ضرر و زیان جامعه گردد حرام است.^۲ در صورتی که چنین شکاری خلاف قانون باشد، بنابر احتیاط جایز نیست.^۳

۱. اداره کل حفاظت محیط زیست استان آذربایجان شرقی:

<http://as.doe.ir/Portal/homehome/?۱۹۳۰۹۴/>

۲. استفتائات آیت‌الله مکارم، ج ۲، فصل ۳۴، مسائل متفرقات ذبح.

۳. استفتاء، آیت‌الله شبیری زنجانی، سؤال ۸۷۳۳،

استفاده از بیت المال برای شکار

دوربین، اسلحه، وسایل نقلیه دولتی و... که در اختیار کارمندان دولت است، امانت نزد آنان است و آنان باید در حفظ آنها بکوشند و نباید از آنها برای استفاده شخصی، مثل شکار، بهره ببرند. امیرالمؤمنین علیه السلام به یکی از کارگزاران خویش فرمود:

کسی که امانت را سبک شمارد و به آن خیانت ورزد... خود را در دنیا به ذلت و خواری انداخته، و در آخرت خوارتر و رسواتر خواهد بود. بزرگ‌ترین خیانت، خیانت به ملت است.^۱

• استفتاء:

سؤال: این جانب اقدام به استفاده شخصی از بیت المال کرده‌ام، وظیفه من برای بری الذمه شدن چیست؟ استفاده شخصی از امکانات بیت المال تا چه حدی برای کارمندان جایز است؟ و در صورتی که با اذن مسئولین مربوطه باشد، چه حکمی دارد؟

جواب: استفاده کارمندان از امکانات بیت المال در

۱. امام علی علیه السلام فرمود: مَنْ اِسْتَهَانَ بِالْاَمَانَةِ وَرَبَعَ فِي الْخِيَانَةِ وَلَمْ يَنْزِهِ نَفْسَهُ وَدِينَهُ عَنْهَا فَقَدْ اَحْلَى بِنَفْسِهِ الدُّلَّ وَالْخِزْيَ فِي الدُّنْيَا وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَذَلُّ وَاخْزَى وَاِنَّ اَعْظَمَ الْخِيَانَةِ خِيَانَةُ الْاُمَّةِ وَاَقْطَعَ الْغِشَّ غِشُّ الْاَثِمَةِ (نهج البلاغه، نامه‌ی ۲۶).

ساعات رسمی کار، به مقدار متعارفی که مورد ضرورت و نیاز است و شرایط کاری بیانگر اذن به کارمندان در این مقدار از استفاده است، اشکال ندارد و همچنین استفاده از امکانات بیت‌المال با اذن کسی که از نظر شرعی و قانونی حق اذن دارد، بدون اشکال است. در نتیجه، اگر تصرفات شخصی شما در بیت‌المال به یکی از دو صورت مذکور باشد، چیزی در این رابطه به عهده شما نیست، ولی اگر از اموال بیت‌المال استفاده غیر متعارف کرده باشید و یا بدون اذن کسی که حق اذن دارد، بیشتر از مقدار متعارف استفاده نمایید، ضامن آن هستید و باید عین آن را اگر موجود باشد به بیت‌المال برگردانید و اگر تلف شده باشد، باید عوض آن را بدهید و همچنین باید اجرت‌المثل استفاده از آن را هم در صورتی که اجرت داشته باشد به بیت‌المال پردازید.^۱

شکار با تفنگ و سگ

تعدادی از شکارچیان هنگام شکار با اسلحه، از سگ‌های شکاری برای پیدا کردن پرنده‌ای که تیر خورده، استفاده می‌کنند. بنابراین اگر سگ شکاری، پرنده صید شده‌ای را که در اثر اصابت تیر مُرده، پیدا کند و بیاورد،

۱. توضیح المسائل، آیت‌الله خامنه‌ای، احکام قوانین و مقررات دولتی، اموال دولتی.

اگرچه حلال است اما تنها باید آن قسمت از بدن پرنده را که سگ شکاری به دهان گرفته، با آب پاک شسته و طهارت دهند.^۱ و در صورتی که پرنده صید شده، زنده باشد و قبل از ذبح شرعی به خاطر ترس از سگ و یا گاز گرفتن آن بمیرد، خوردنش حرام است.^۲

• حکم شکار بر خلاف قانون

شکارچی باید به قوانین دولت درباره کمیت و کیفیت شکار، داشتن سلاح مجاز، داشتن پروانه شکار، شکار در فصل و روزهای مجاز، شکار در محل مجاز و... پایبند باشد. تخلف از قوانین حکومت اسلامی، جایز نیست؛ اما سبب حرمت گوشت شکار نمی شود.^۳

خصلت‌های پرنندگان

امام صادق علیه السلام فرمود:

۱. مسأله: سگ و خوکی که در خشکی زندگی می‌کنند، حتی مو و استخوان و پنجه و ناخن و رطوبت‌های آنها، نجس است. (توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۷۵، مسأله ۱۰۵).

۲. استفتاء پیامکی، دفتر آیت‌الله شبیری زنجانی، شماره ۱۶۲۲۹ و استفتاء پیامکی، آیت‌الله خامنه‌ای ۱۳۹۴/۳/۲۳.

۳. استفتاءات جدید (آیت‌الله مکارم)، فصل ۳۳، احکام شکار، ج ۳، ص ۲۹۸، سؤال ۷۸۷.

پنج صفت را از خروس بیاموزید: مراقبت بر اوقات نمازها (آواز هنگام فرا رسیدن وقت نماز)، غیرت، سخاوت، دلیری و آمیزش بسیار.^۱

امام صادق علیه السلام فرمود:

سه خصلت را از کلاغ فرا گیرید: آمیزش پنهانی؛ صبح زود در طلب روزی رفتن و احتیاط فراوان.^۲

داود بن کثیر می گوید: در محضر امام صادق علیه السلام نشسته بودیم که مردی با پرستویی سربریده که در دست داشت، از کنار ما گذشت. امام صادق علیه السلام بلند شد و آن پرستور را از دست او گرفت و گوشه ای پرتاب کرد و فرمود:

دانشمند اجتماعی شما این چنین دستور به شما داده یا دانشمند دینی شما؟ پدرم از جدم به من خبر داد که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله دستور داد شش حیوان را نکشید: زنبور عسل، مورچه، قورباغه، وركاك (مرغی که گنجشك را شکار می کند)، هدهد و پرستو. هدهد راهنمای حضرت سلیمان علیه السلام در کشور بلقیس بود. وركاك يك ماه راهنمای آدم علیه السلام بود. پرستو از شدت ناراحتی از ستم هایی که علیه ما اهل البيت علیهم السلام شد،

۱. من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق، ترجمه غفاری، علی اکبر و محمد جواد و

بلاغی، صدر؛ ج ۲؛ ص ۱۷۵، شماره ۱۳۹۳.

۲. همان، شماره ۱۳۹۴.

همیشه در آسمان سرگردان است و تسبیحش، سوره
«الحمد لله رب العالمین» است.^۱

امام صادق علیه السلام فرمود:

به گنجشک و امثال آن بنگر که چگونه هر روز به طلب
روزی خود پرواز می‌کند و روزی خود را می‌یابد.^۲

نکات ایمنی در نگهداری اسلحه

رعایت نکردن نکات امنیتی در نگهداری اسلحه و عدم
توجه به مقررات شکار، مشکلاتی را برای صاحب اسلحه
به وجود می‌آورد که گاه غیر قابل جبران است. از این رو، به
شکارچیان توصیه می‌شود:

۱. شناسنامه و مجوز شکار را همراه خود داشته باشند تا با
مشکلات قانونی مواجه نشوند؛
۲. اسلحه را دور از دسترس کودکان قرار دهند؛
۳. اسلحه را در جای امنی قرار دهند که قابل سرقت نباشد؛
۴. اسلحه را به دیگران امانت ندهند؛ (احتمال دارد در
جای غیر مناسبی از آن استفاده شود که در این صورت،
صاحب تفنگ باید، پاسخگو باشد)؛
۵. غیر از زمان شکار، مطمئن شوند که اسلحه، خالی از

۱. خصال، شیخ صدوق، ترجمه فهری، ج ۱، ص ۳۶۳.

۲. توحید مفضل، ترجمه علامه مجلسی، ص ۱۴۷.

گلوله است؛

۶. به هیچ وجه - حتی اگر صد در صد بدانید اسلحه خالی از گلوله است - اسلحه را به طرف خود یا دیگران نگیرید؛
۷. بانام خدا، اسلحه را بردارید و با دعا و صدقه به شکار روید؛
۸. هرگز در مناطق مسکونی شکار نکنید؛
۹. مقداری از شکار را به نیازمندان صدقه بدهید؛
۱۰. به مقدار نیاز شکار کنید.

قوانین و مقررات شکار

امروزه تنوع اسلحه‌ها و دیگر ادوات شکار و صید از یک سو و عدم احساس مسئولیت انسان‌ها در حفاظت از طبیعت و محیط زیست حیوانات و پرندگان، زمینه ساز انقراض بسیاری از حیوانات و پرندگان کمیاب شده است. دولت اسلامی برای پیشگیری از انقراض پرندگان کمیاب، قوانین و مقرراتی را وضع کرده است. هنگامی حفاظت از تنوع زیستی موفقیت‌آمیز خواهد بود که همه افراد جامعه نسبت به آن، احساس مسئولیت کنند.^۱

برای آگاهی بیشتر شکارچیان از قوانین و مقررات

۱. سازمان حفاظت محیط زیست (با اندکی تصرف):

مربوطه، مواردی که بیشتر مورد ابتلاء آنان بوده را در اینجا بیان کرده ایم.

قوانین شکار (قانون مجازات اسلامی)

ماده ۶۷۹

هر کس به عمد و بدون ضرورت، حیوان حلال گوشت متعلق به دیگری یا حیواناتی که شکار آنها توسط دولت ممنوع اعلام شده است را بکشد یا مسموم یا تلف یا ناقص کند، به حبس از نود و یک روز تا شش ماه یا جزای نقدی از یک میلیون و پانصد هزار ریال تا سه میلیون ریال محکوم خواهد شد.

ماده ۶۸۰

هر کس برخلاف مقررات و بدون مجوز قانونی، اقدام به شکاری یا صید حیوانات و جانوران وحشی حفاظت شده نماید، به حبس از سه ماه تا سه سال و یا جزای نقدی از یک و نیم میلیون ریال تا هیجده میلیون ریال محکوم خواهد شد.^۱

مقررات شکار

۱. شرایط و مقررات شکار و صید در مناطق حفاظت شده، هر سال از طرف سازمان تعیین و اعلام خواهد شد.

۱. قانون مجازات اسلامی، جهانگیر منصور، ج ۴۳، سال ۱۳۸۵، ص ۱۸۶.

۲. حقوق و تکالیف دارندگان پروانه قرق‌های اختصاصی از طرف شورای عالی حفاظت محیط زیست تعیین می‌شود.

۳. شروع به شکار جانوران وحشی، برخلاف مقررات این قانون، قابل تعقیب و مجازات می‌باشد و مرتکب به حداقل مجازات مقرر، محکوم خواهد شد.

۴. پروانه‌های شکار و صید مذکور در قانون به صورت پروانه‌های عادی و ویژه و انتفاعی صادر می‌گردد.

۵. پروانه عادی شکار و صید، برای مواردی است که مشمول محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های چهارگانه زیر نباشد:

* الف) محدودیت و ممنوعیت زمانی (فصول و ساعات)؛

* ب) محدودیت و ممنوعیت مکانی (پارک ملی- منطقه حفاظت‌شده و قرق اختصاصی)؛

* ج) محدودیت و ممنوعیت نوعی (حیوانات حمایت شده)؛

* د) محدودیت و ممنوعیت طریقی (انواع اسلحه و مهمات و طرق و وسایل).

۶. پروانه‌های عادی برحسب درخواست، به متقاضیان شکار پستانداران و پرندگان و خزندگان وحشی و

آبزیان قابل صید برای يك یا چند دسته یا مجموع آنها صادر می‌گردد. شکار در مناطق حفاظت شده و قرق اختصاصی و همچنین شکار حیوانات حمایت شده با پروانه عادی ممنوع است.

۷. برای شکار در پارک‌های ملی و مناطق حفاظت شده و قرق اختصاصی و همچنین شکار حیوانات حمایت شده، پروانه ویژه صادر می‌گردد.

۸. پروانه‌های انتفاعی بر حسب مورد برای شکار و صید که جنبه حرفه‌ای یا کسب یا تجارت داشته باشد و همچنین برای پرورش و تکثیر و خرید و فروش و صدور حیوانات قابل شکار و صید و اجزای آن صادر می‌شود.

۹. منظور از حیوانات حمایت شده، جانوران وحشی هستند که در شرف تکثیر یا در معرض خطر و یا نادر و نافع باشند.

۱۰. هر کس مرتکب اعمال زیر شود به جزای نقدی از یکصد هزار ریال (۱۰۰/۰۰۰) تا یک میلیون ریال (۱/۰۰۰/۰۰۰) یا حبس از یک تا ۶ ماه محکوم می‌شود:

- * شکار و صید جانوران وحشی عادی بدون پروانه؛
- * شکار و صید بیش از میزان مندرج در پروانه و یا خلاف مقررات و خارج از محل‌های مندرج در پروانه؛
- * حمل، عرضه، فروش و صدور جانوران وحشی بدون

کسب پروانه یا مجوز از سازمان؛

۱۱. هرکس مرتکب اعمال زیر شود به جزای نقدی از یک میلیون و پانصد هزار (۱/۵۰۰/۰۰۰) ریال تا سه میلیون (۳/۰۰۰/۰۰۰) ریال یا حبس از ۹۱ روز تا ۶ ماه محکوم می شود:

* شکار و صید در فصول و ساعات ممنوع مقرر؛
* مبادرت به شکار و صید در مناطق ممنوع و یا خلاف محدودیت ها و ممنوعیت هایی که سازمان در حدود اختیارات قانونی خود تعیین و آگهی کرده است و شکار غیر مجاز در قرق های اختصاصی؛

* شکار و صید با وسایل و از طرق غیر مجاز.
۱۲. هرکس مرتکب اعمال زیر شود به مجازات حبس از سه ماه تا سه سال و یا به جزای نقدی از یک میلیون و پانصد هزار ریال (۱/۵۰۰/۰۰۰) تا هجده میلیون ریال (۱۸/۰۰۰/۰۰۰) محکوم می شود:

۱۳. شکار و صید جانوران وحشی حمایت شده بدون داشتن پروانه ویژه؛

۱۴. شکار و صید در مناطق حفاظت شده و پناهگاه های حیات وحش بدون تحصیل پروانه ویژه و صید غیر مجاز در رودخانه های حفاظت شده.

۱۵. هرکس مرتکب اعمال زیر شود به مجازات حبس

از ۹۱ روز تا سه سال یا جزای نقدی از یک میلیون و هشتصد هزار (۱۸/۰۰۰/۰۰۰) ریال تا بیست میلیون ریال (۲۰/۰۰۰/۰۰۰) و در صورت تکرار به هر دو مجازات محکوم می‌شود:

* شکار جانوران وحشی کمیاب و در معرض خطر انقراض؛ از قبیل: جبیر، گورخر، گوزن زرد ایرانی، یوزپلنگ، تمساح (کروکودیل)، هوبره و میش مرغ.

* شکار در پارک‌های ملی؛

* شکار، صید و یا کشتار جانوران وحشی با استفاده از سموم و مواد و امثال آن و شکار به صورت تعقیب با استفاده از وسیله نقلیه موتوری و همچنین کشتار آنان به طریق جرگه و محاصره دسته جمعی؛

* ایجاد یا فراهم کردن مقدمات آتش‌سوزی در پارک‌های ملی و آثار طبیعی ملی و مناطق حفاظت شده یا پناهگاه‌های حیات وحش بر اثر بی‌مبالاتی یا عدم رعایت مقررات محیط زیست و یا تخلف از نظامات دولتی.

۱۶. وسائل شکار و صید از قبیل نورافکن، دوربین چشمی، تور و قلاب ماهی‌گیری و سایر ادوات که مرتکبان اعمال یاد شده بالا به همراه دارند و همچنین موتور سیکلت‌هایی که مرتکبان اعمال بالا به طور مستقیم برای شکار مورد استفاده قرار می‌دهند، توسط سازمان

توقیف و این وسائل تا خاتمه رسیدگی و صدور حکم قطعی زیر نظر سازمان به صورت امانی نگهداری شده و دادگاه پس از صدور حکم نسبت به اموال یاد شده تعیین تکلیف می‌کند.

۱۷. در صورت تکرار جرایم پیش بینی شده در مواد ۱۱ (شماره ۱۱) و مواد ۱۲ (شماره ۱۲) این قانون مرتکب به اشد مجازات محکوم خواهد شد.

۱۸. مقامات مسوول در صورتی مبادرت به صدور یا تمدید اعتبار پروانه‌های حمل اسلحه شکاری می‌نمایند که متقاضی طبق مقررات شکار دارای پروانه معتبر شکار باشد.

۱۹. وزارت دفاع و سایر مقامات صلاحیتدار به تقاضای سازمان حفاظت محیط زیست، پروانه‌های حمل اسلحه کسانی را که برخلاف مقررات شکار عمل نمایند، لغو خواهد نمود.^۱

۱. سایت سازمان حفاظت محیط زیست:

<http://www.doe.ir/Portal/home/default.aspx>

و اداره کل حفاظت محیط زیست استان آذربایجان شرقی:

<http://as.doe.ir/Portal/homehome/?۱۹۳۰۹۴/>

ممنوعیتها و محدودیتها (زمانی، طریقی، نوعی، کمی و کیفی):

فصول و ساعات زمانی

شکار حیوانات زیر در فصول و ساعات ذیل با پروانه عادی ممنوع است:

۱. کلیه پستانداران و پرندگان و خزندگان قابل شکار از اول فروردین تا پایان خردادماه، به استثناء جانوران زیانکار، آن هم فقط در مزارع و باغات و موسسات دامداری و تکثیر مصنوعی حیوانات؛

۲. کلیه پستانداران و پرندگان و خزندگان قابل شکار و آبیان قابل صید، به استثناء جانوران زیانکار، از یک ساعت بعد از غروب آفتاب تا یک ساعت قبل از طلوع آفتاب؛

۳. کبک، چیل، تیهواز اول بهمن تا پایان مرداد؛

۴. پرندگان کوکراز قبیل با قرقره و قل قویرق از اول فروردین تا اول شهریور؛

۵. انواع مرغابی و غاز از اول فروردین تا پایان شهریور.

روش و وسایل ممنوعه (طریقی)

شکار و صید با طرق و وسایل زیر ممنوع است:

۱. شکار با اسلحه خودکار (مسلسل) و تفنگ‌های گلوله‌زنی نیمه خودکار (بند الف ماده ۵ مصوبه ۱)

۲. استفاده از تفنگ‌های سرپُر و هرگونه اسلحه‌ای که کالیبر آن از شش میلیمتر یا ۲۴۰ انگلیسی کمتر باشد (از جمله انواع تفنگ‌های خفیف کالیبر ۲۲) و همچنین استفاده از کالیبر ۱۲-۴۱۰-۱۶-۲۰ استعمال فشنگ ساچمه و چهارپاره برای شکار کل و بز، قوچ و میش، خرس و پلنگ؛
۳. استفاده از تفنگ ساچمه زنی و فشنگ گلوله (تک گلوله) برای شکار پستانداران وحشی، به استثناء خوک وحشی، خرگوش و تشی؛
۴. استفاده از انواع تفنگ‌های خفیف برای شکار پستانداران و پرندگان وحشی؛
۵. شکار پستانداران وحشی از طریق کومه و امثال آن به طور کلی و همچنین ایجاد و استفاده از کومه برای شکار پرندگان وحشی در کنار چشمه‌ها و آبشخورها تا شعاع ۲۰۰ متر؛
۶. شکار از طریق استعمال هرگونه سموم و مواد مخدر و منفجره؛
۷. بستن سد و کلهام در مسیر رودخانه برای صید و صید به این طریق؛
۸. شکار از طریق استعمال هرگونه تله و دام و تور جز برای مرغابی؛

۹. استعمال هرگونه تله و دام و تور برای صید ماهی و شکار بلدرچین با پروانه عادی؛
۱۰. شکار مرغابی و سایر پرندگان آبی با تور هوایی؛
۱۱. تعقیب و شکار پرندگان آبی با قایق موتوری و دام؛
۱۲. تعقیب و شکار جانوران وحشی با وسایل نقلیه موتوری؛
۱۳. شکار پستانداران قابل شکار (وحشی) از طریق جرگه؛
۱۴. شکار و صید از طریق تخریب آبشخور و چشمه؛
۱۵. صید از طریق ایجاد میدان مغناطیسی و جریان برق به هریک از وسایل مولد برق.

ممنوعیت و محدودیتهای نوعی، کیفی و کمی

۱. زنده گرفتن جانوران وحشی (قابل شکار) بدون تحصیل پروانه ویژه ممنوع است؛
۲. از بین بردن یا برداشتن تخم پرندگان وحشی، ممنوع است؛
۳. تیراندازی و شکار از داخل جاده‌های شوسه و اصلی تا حریم پنجاه متر از هر طرف آن ممنوع است؛
۴. زنده گیری بازها و پرندگان شکاری به هر شکل و به هر حالت ممنوع است؛
۵. حداکثر تعداد مجاز شکار پرندگان وحشی غیر حمایت شده در هر مسافرت شکار شش عدد می باشد. به توضیحات پشت پروانه توجه شود.

• چه کسانی و در چه زمانی می‌توانند به شکار در طبیعت بپردازند؟

صید و شکار جانوران وحشی مستلزم رعایت برخی قوانین زیست محیطی است و در ساعات و فصول مناسب جهت حفظ تعادل زنجیره‌های غذایی و توسعه پایدار به علاقمندان اعلام می‌شود. در ذیل به برخی قوانین جهت اقدام به شکار بطور خلاصه اشاره می‌گردد:

۱. داشتن مجوز حمل سلاح از سازمان‌های ذیربط؛
۲. سلاح نباید از نوع خودکار (مسلسل) و تفنگ‌های گلوله زنی نیمه خودکار باشد؛
۳. تهیه دفترچه و پروانه شکار و صید از اداره کل حفاظت محیط زیست استان؛
۴. اقدام به شکار در فصول مجاز که توسط سازمان حفاظت محیط زیست اعلام می‌شود؛
۵. اقدام به شکار در مناطق آزاد که توسط سازمان حفاظت محیط زیست اعلام می‌شود؛
۶. اقدام به شکار پرندگان و حیوانات مجاز که معمولاً پشت پروانه‌های متقاضیان درج می‌شود؛
۷. اقدام به شکار به تعداد مجاز که در موقع صدور پروانه به متقاضیان اعلام می‌شود.^۱

۱. سازمان حفاظت محیط زیست:

فصل دوم:

احكام ذبح

شرایط سربریدن

همه شرایطی که برای ذبح حیوانات وجود دارد، مانند مسلمان بودن ذبح کننده، روبه قبله بودن حیوان، بریدن چهار رگ مخصوص (اوداج اربعه)، در ذبح پرندگان وجود دارد.^۱

شرایط سربریدن حیوانات و پرندگان عبارت است از:
 * کسی که سر حیوان را می برد، چه مرد باشد چه زن، باید مسلمان باشد. بچه مسلمان هم اگر ممیز باشد، یعنی خوب و بد را بفهمد، می تواند سر حیوان را ببرد؛
 * سر حیوان را با چیزی ببرند که از آهن باشد؛^۲

۱. استفتاء، آیت الله شبیری زنجانی، به شماره ۶۷۵۴، آیت الله مکارم به شماره ۹۳۰۶۱۳۰۱۷۹.

۲. آیت الله زنجانی: لازم نیست سر حیوان را با چیزی ببرد که از جنس آهن باشد. توضیح المسائل، ص ۵۶۵، مسأله ۲۶۰۳.

* در موقع سربریدن، جلوی بدن حیوان رو به قبله باشد؛
 * وقتی می‌خواهد سر حیوان را ببرد یا کارد به گلویش
 بگذارد، به نیت سربریدن، نام خدا را ببرد و همین قدر که
 بگوید، «بسم الله» کافی است؛
 * حیوان بعد از سربریدن حرکتی نکند. اگر چه مثلاً
 چشم یا دم خود را حرکت دهد، یا پای خود را به زمین زند که
 معلوم شود زنده بوده است.^۱

کیفیت ذبح پرندگان

ذبح پرندگان، خواه کوچک باشند یا بزرگ، همانند ذبح
 حیوانات است که باید چهار رگ مخصوص آن را ببرند. امام
 صادق علیه السلام درباره ذبح فرمود:

ذبح (حیوانات و پرندگان)، بریدن حلق است.^۲

امام باقر علیه السلام نیز فرمود:

حیوانی را که از محل ذبحش (محل بریدن رگ‌ها در
 گلو)، ذبح نشود، نخور.^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسأله ۲۵۹۴، ص ۵۷۳ و توضیح المسائل،
 آیت الله وحید، ص ۵۳۷، مسأله ۲۶۵۸.

۲. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالذَّبْحُ فِي الْحُلُقُومِ. (تهذيب الأحكام (تحقیق خراسان)،
 ج ۹، ص ۵۳).

۳. أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي حَدِيثٍ قَالَ: وَلَا تَأْكُلْ ذَبِيحَةً لَمْ تُذْبَحْ مِنْ مَدْبَحِهَا. (وسائل
 الشيعة، ج ۲۴، ص ۱۲).

* مسأله: دستور سربریدن حیوان آن است که چهار رگ بزرگ گردن آن را از پایین برآمدگی زیر گلوبه طور کامل ببرند و اگر آنها را بشکافند کافی نیست. و آن چهار رگ عبارتند از: «حلقوم» که مجرای تنفس حیوان است و «مری» که زیر حلقوم است و مجرای غذای حیوان است و دو رگ خونی کلفتی که دو طرف حلقوم است و به آنها «ودج» گفته می شود.^۱

سؤال: محل دقیق سربریدن پرندگان (مرغ) در کجای گردن می باشد؟ آیا صرف بریدن رگ های اصلی در هر منطقه گردن، مجاز می باشد؟

جواب: باید چهار رگ موجود در گردن بریده شود و آن مهره ای که که در گردن است بعد از بریدن رگ ها در طرف سرواقع شود.^۲

تفاوت ذبح پرندگان وحشی و اهلی

(اهلی با سربریدن، وحشی با شکار)

پرندگان دو دسته اند:

۱. وحشی، مثل کبک و قرقاول؛

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسأله ۲۵۹۱، ص ۵۷۱ و توضیح المسائل،

آیت الله وحید، ص ۵۳۷، مسأله ۲۶۵۵.

۲. استفتائات آیت الله سیستانی، سربریدن حیوانات، نرم افزار فقه اهل بیت (علیهم السلام).

۲. اهلی، مثل مرغ و کبوتر.

اگر شرایط شکار با اسلحه رعایت شود و پرنده وحشی را با اسلحه شکار کنند و پرنده بر اثر اصابت تیر بمیرد، حلال است؛ اما پرنده اهلی مثل مرغ خانگی را حتماً باید با چاقو سربریده و ذبح کنند، تا حلال شود و با شکار کردن حلال نمی شود.

* مسأله: حیوان حلال گوشت وحشی، مانند آهو، اگر با دستور شرع، آن را شکار کنند، پاک و حلال است؛ ولی حیوان حلال گوشت اهلی، مانند مرغ خانگی، با شکار کردن پاک و حلال نمی شود.^۱

* مسأله: حیوان «ویا پرنده» حلال گوشتی که اهلی بوده اما بعداً وحشی شده، با شکار کردن، پاک و حلال می شود؛ اما حیوان حلال گوشتی وحشی، که به واسطه تربیت کردن، اهلی شده، با شکار پاک و حلال نمی شود؛ مگر آن که آن را با چاقو سربریده و ذبحش کنند.^۲

ابزار ذبح

حکم اولیه وسیله مورد استفاده برای ذبح (چاقو) این

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۶۹، مسأله ۲۵۸۴ و توضیح المسائل،

آیت الله وحید، ص ۵۳۵، مسأله ۲۶۴۸.

۲. همان.

است که باید از جنس آهن باشد؛ اما اگر آهن پیدا نشود - و ناچار در ذبح باشیم - می توان با هر چیز تیزی (مثل شیشه و سنگ) ذبح را انجام داد. امام باقر علیه السلام درباره ذبح دام با وسائل غیر آهنی فرمود:

هرگاه برای ذبح حیوان مُضطرّ شدی و چاقوی آهنی پیدا نکردی، حیوان را با سنگ ذبح کن.^۱

* مسأله: سر حیوان را با چیزی ببرند که از آهن باشد؛^۲ ولی چنان چه آهن پیدا نشود و طوری باشد که اگر سر حیوان را نبرند، می میرد، با چیز تیزی که چهار رگ آن را جدا کند مانند شیشه و سنگ تیز، می شود سر آن را برید.^۳

سؤال: در ذبح، یکی از شرایطش آهن است و اگر روکش آن آهن باشد و یا مخلوط و از نقره و مس و دیگر فلزات باشد، صحیح است یا نه؟

جواب: باید فقط آهن باشد. بلی، اگر مخلوط آن که غیر آهن است به قدری کم باشد که چیزی به حساب نیاید و

۱. قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فِي الدَّبِيحَةِ بِغَيْرِ حَدِيدَةٍ قَالَ إِذَا اضْطُرِرْتَ إِلَيْهَا فَإِنْ لَمْ تَجِدْ حَدِيدَةً فَأَذْبَحْهَا بِحَجَرٍ، (کافی، ج ۶، ص ۲۲۸).

۲. آیت الله زنجانی: لازم نیست سر حیوان را با چیزی ببرد که از جنس آهن باشد. توضیح المسائل، ص ۵۶۵، مسأله ۲۶۰۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۷۳، مسأله ۲۵۹۴ و توضیح المسائل، آیت الله وحید، ص ۵۳۷، مسأله ۲۶۵۸ و توضیح المسائل آیت الله بهجت، ص ۴۱۳، مسأله ۲۰۸۳.

عرفاً آهن محسوب شود اشکال ندارد.^۱

ذبح با چاقوی استیل

امروزه در بیشتر منازل، از چاقوی استیل برای ذبح استفاده می‌کنند و از آنجایی که وسیله ذبح، باید از جنس آهن باشد، عده‌ای در ذبح با چاقوی استیل تشکیک کرده‌اند، در حالی که بیشتر مراجع تقلید، ذبح حیوان با چاقوی استیل را جایز دانسته‌اند.^۲

دفتر امام در پاسخ به این سؤال که آیا ذبح حیوانات با استیل صحیح است یا نه، بیان می‌کرد:

اگر عرفاً آهن بر آن صدق کند صحیح است.

بی تردید، تشخیص این موضوع کار عرف عام نیست.

۱. جامع الاحکام، آیت الله صافی، ج ۲، ص ۳۱۳، سؤال ۲۰۰۸.
 ۲. استفتائات آیت الله مکارم، ج ۱، سؤال ۹۶۷، ص ۲۷۷ و توضیح المسائل، آیت الله زنجانی، مسأله ۲۶۰۳، ص ۵۶۵ و آیت الله خامنه‌ای و آیت الله نوری همدانی، در «منتخب مناسک حج، امام خمینی» ص ۲۶۶ و آیت الله سیستانی توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۷۴، ذیل مسأله ۲۵۹۴ و استفتاءات آیت الله بهجت؛ ج ۴، ص ۳۶۹، سؤال ۵۸۶۳ و استفتاءات جدید، آیت الله تبریزی؛ ج ۱، ص ۳۹۶، ۱۷۵۶ و جامع المسائل، آیت الله فاضل؛ ج ۱، ص ۳۵۳، سؤال ۱۳۴۶.

بنابراین فتوای امام خمینی در استفتائات، ج ۲، ص ۴۹۷، سؤال ۱۰ و آیت الله صافی در جامع الأحکام، ج ۲، ص ۳۱۳، سؤال ۲۰۰۷، اگر به استیل، آهن گفته می‌شود ذبح با آن اشکالی ندارد.

مقلّدی که می خواهد با چاقوی استیل، گوسفند یا مرغی را ذبح کند، چگونه بفهمد که «آهن» بر آن صدق می کند یا نه؟ این به عهده کارشناسان است نه عرف عام.^۱

مستحبات ذبح

چند چیز در سربریدن حیوانات و پرندگان مستحب است:

۱. حیوان را بعد از سربریدن، رها کنند تا پرو بال بزند؛
 ۲. کسی که حیوان را می کشد، رو به قبله باشد؛
 ۳. پیش از کشتن حیوان، آب جلوی آن بگذارند؛
 ۴. کاری کنند که حیوان کمتر اذیت شود، مثلاً کارد را خوب تیز کنند و با عجله، سر حیوان را ببرند.^۲
- پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود:

خداوند احسان در همه کارها را بر شما لازم شمرده است. زمانی که حیوانی را ذبح می کنید، ذبح را نیکو انجام دهید و کارد را تیز کنید و حیوان را زود راحت کنید.^۳

۱. مجله فقه اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام (فارسی)، ج ۴۱، ص ۱۷۱.

۲. توضیح المسائل، امام خمینی، مسأله ۲۴۷۰، ص ۵۴۶؛ الروضة البهية في شرح اللمعة الدمشقية (ط - الحديثة)، كتاب الصيد و الذبائح، مستحبات الذبيحة و مكروهاته، ج ۷، ص ۲۳۰.

۳. أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمْ الْإِحْسَانَ فِي كُلِّ شَيْءٍ... إِذَا ذَبَحْتُمْ

مکروهات ذبح

- چند چیز در کشتن حیوانات و پرندگان مکروه است:
۱. کارد را پشت حُلُقوم فرو کنند و به طرف جلو بیاورند تا حُلُقوم از پشت آن بریده شود؛
 ۲. در جایی حیوان را سربزند که حیوان دیگر آن را ببیند؛
 ۳. در شب یا قبل از ظهر روز جمعه سر حیوان را ببرند، ولی در صورت نیاز، عیبی ندارد؛
 ۴. خود انسان، چهارپایی را که پرورش داده است، ذبح کند؛
 ۵. پیش از بیرون آمدن روح، پوست حیوان را جدا کنند؛
 ۶. پیش از بیرون آمدن روح، سر حیوان را از بدنش جدا کنند، ولی اگر از روی غفلت یا به واسطه تیز بودن کارد، بی اختیار سر حیوان جدا شود مکروه نیست؛
 ۷. پیش از آن که روح از بدن حیوان بیرون رود، عمداً مغز حرام را که در تیره پشت است و از مهره‌های گردن تادم حیوان امتداد دارد، ببرند.^۱
- امام صادق ع فرمود:

هنگام ذبح و قبل از مردن حیوان، نخاع آن را قطع

فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَةَ وَ لِيُجِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَ لِيُرِحَ ذَبِيحَتَهُ. (بحار الانوار، ج ۶۲، ص ۳۱۵).

۱. توضیح المسائل، امام خمینی، مسأله ۲۴۷۱، ص ۵۴۶.

نکنید و پس از مرگش این کار را انجام دهید.^۱

از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام سؤال شد: شخصی در حال ذبح پرنده‌ای، سر آن را جدا کرد؛ آیا از گوشت آن بخورد؟ امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام فرمود:

بله، بخورد؛ اما در حال ذبح، عمداً سر آن را جدا نکند (بلکه پس از سرد شدن بدن، یا خروج روح، سر آن را جدا کند).^۲

پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود:

ذبح کردن و ریختن خون در روز جمعه، قبل از نماز (نماز جمعه) مکروه است؛ مگر آن که از باب ضرورت باشد.^۳

ابان بن تغلب گفت: از امام سجاد عَلَيْهِ السَّلَام شنیدم که به غلامانش فرمود:

شب‌ها، ذبح (حیوان یا پرنده) نکنید تا این که طلوع فجر شود؛ چون خدا شب را آرامش برای هر چیزی قرار داد.

۱. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَام لَا تَنْتَحِعِ الدَّبِيحَةَ حَتَّى تَمُوتَ فَإِذَا مَاتَتْ فَانْحَعِهَا. (کافی، ج ۶، ص ۲۲۹).

۲. أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَام أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ ذَبَحَ طَيْرًا فَقَطَعَ رَأْسَهُ أَيُّوْكُلُ مِنْهُ قَالَ نَعَمْ وَ لَكِنْ لَا يَتَعَمَّدُ قَطْعَ رَأْسِهِ. (وسائل الشیعه، ج ۲۴، ص ۱۸).

۳. أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَام قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْرَهُ الدَّبِيحَ وَإِرَاقَةَ الدَّمِ - يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَبْلَ الصَّلَاةِ إِلَّا عَنْ ضَرُورَةٍ. (کافی، ج ۶، ص ۲۳۶).

ابان گفت: سؤال کردم: اگر بترسیم حیوان در شب بمیرد، چه کنیم؟ حضرت عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود:

اگر می ترسی حیوان «در شب» بمیرد، ذبح کن.^۱

مسلمان بودن (یکی از شرایط ذبح)

یکی از شرایط ذبح، مسلمان بودن ذبح کننده است. حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود:

هر کس که نماز بخواند و روزه بگیرد، اگر هنگام ذبح نام خدا را ببرد، حیوانی که ذبح کرده حلال است.^۲

* مسأله: بنا بر فتوای مشهور مراجع تقلید، ذبح اهل سنت، حلال است.^۳

سؤال: ذابحی که در اسم مسلمان است و رفتارش به

۱. ابان بن تغلب قال سمعتُ عليَّ بنَ الحُسينِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ يَقُولُ لِغُلَامَانِهِ لَا تَذْبِحُوا حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ فَإِنَّ اللَّهَ جَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا لِكُلِّ شَيْءٍ قَالَ قُلْتُ جُعِلَتْ فِدَاكَ فَإِنْ خِفْنَا فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنْ خِفْتَ الْمَوْتَ فَادْبَحْ. (كافي، ج ۶، ص ۲۳۶).

۲. أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ذَبِيحَةٌ مِنْ دَانَ بِكَلِمَةِ الْإِسْلَامِ وَ صَامَ وَ صَلَّى لَكُمْ حَلَالٌ إِذَا ذَكَرْنَا سَمَّ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِ. (وسائل الشيعة، ج ۴، ص ۶۷).

۳. نرم افزار فقه اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، آیت الله خامنه ای، احکام صید، ذبح و شکار حیوانات، سؤال ۱۲۰۵، استفتانات جدید، آیت الله مکارم، ج ۲، ص ۴۱۰، مسأله ۱۱۹۲، سایت آیت الله سیستانی، احکام ذبح، سؤال ۴۱، استفتاء پیامکی، آیت الله شبیری زنجانی و استفتانات، آیت الله تبریزی ره، ج ۲، ص ۳۹۰، سؤال ۱۶۱۳.

هیچ وجه منطبق با دستورات اسلام نیست، یعنی حتی شهادتین را بلد نیست، آیا ذبح او صحیح است؟
جواب: اگر به یگانگی خدا و نبوت پیامبر اسلام ﷺ اعتقاد دارد، ذبیحه او با رعایت شرایط شرعیه دیگر حلال است؛ هرچند در انجام عبادات و وظایف اسلامی، مُقَصِّر باشد.^۱

* مسأله: افرادی که در ظاهر مسلمانند ولی نسبت به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، کینه و دشمنی دارند، ذبحشان همانند غیر مسلمانان مثل یهود، مسیحیت، مجوس، زرتشت، کمونیسم و... نجس و خوردن آن ذبیحه، حرام است.^۲
 امام صادق علیه السلام فرمود:

ذبیحه ناصبی (دشمن اهل بیت علیهم السلام) حلال نیست.^۳

۱. استفتائات جدید، آیت الله مکارم، ج ۲، ص ۴۰۸، سؤال ۱۱۸۵.
۲. جامع المسائل، آیت الله فاضل، ج ۱، ص ۳۵۹، سؤال ۱۳۶۹. استفتاء از آیت الله نوری همدانی از نرم افزار فقه اهل بیت علیهم السلام، احکام شکار و ذبح حیوانات، سؤال ۷۹۷. استفتاء پیامکی، آیت الله خامنه ای و آیت الله نوری همدانی، توضیح المسائل، آیت الله بهجت، ص ۴۱۳، مسأله ۲۰۸۳، توضیح المسائل آیت الله زنجانی، ص ۵۶۵، مسأله ۲۶۰۳، سایت آیت الله سیستانی، احکام ذبح، سوال ۳۲. توضیح المسائل آیت الله مکارم، مسأله ۲۲۲۳، ص ۴۳۱.
۳. أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ ذَبِيحَةُ النَّاصِبِ لَا تَجُزُّ. (وسائل الشیعه، ج ۲۴، ص ۶۷).

و در روایتی دیگر فرمود:

از ذبیحه یهودیان و مسیحیان نخور.^۱

• استفتاء:

سؤال: افرادی که نسبت به اهل بیت علیهم السلام منافق هستند و نزد ما معلوم هستند، ذبیحه آنها حلال است؟
جواب: اگر شخص اعلان عداوت به اهل بیت علیهم السلام نکند، محکوم به کفر نیست؛ ولی اگر اعلان کرد، کافر و نجس است و ذبیحه او حرام است.^۲

ذبح افرادی که معروف به غلوند

عده‌ای از مسلمانان با خروج از اعتدال و فرورفتن در گودال غلو و افراط، از راه مستقیم خارج شده و حضرت علی علیه السلام را خدا پنداشته‌اند. آنان اگر حیوانی را ذبح کنند، خوردن آن حیوان حرام است.^۳

• استفتاء:

س: ذبح کسانی که به علی علیه السلام الهی معروفند چه حکمی دارد؟

۱. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام لَا تَأْكُلُ مِنْ ذَبَائِحِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى. (کافی، ج ۶، ص ۲۴۰).

۲. سایت آیت الله سیستانی، احکام ذبح، سؤال ۳۶.

۳. توضیح المسائل، آیت الله بهجت، شرایط ذبح، ص ۴۱۳، مسأله ۲۰۸۳؛

توضیح المسائل، آیت الله وحید، ص ۵۳۷، مسأله ۲۶۵۸؛ توضیح المسائل،

آیت الله زنجانی، ص ۵۶۸، مسأله ۲۶۱۰.

ج: اگر شهادتین را می‌گویید و متوجه به لوازم مذهب خود نیستند- که عوام آنها این طور می‌باشند- در این صورت، ذبح آنها حلال است؛^۱ اما اگر معتقد به الوهیت آن حضرت باشند یا منکر ضروری دین باشند به نحوی که مستلزم تکذیب رسالت باشد، کافرو نجس اند و ذبح آنها حرام است.^۲

• کندن سر پرنده با دست

* مسأله: اگر قبل از بریدن چهار رگ گردن (ذبح شرعی) اقدام به کندن سر پرنده کرده باشد ذبیحه اش حرام^۳ و گوشتش نجس می‌باشد.^۴

• احکام رو به قبله بودن

آنچه در تعیین قبله، بسیار ضروری است پرنده را نباید عمداً برخلاف قبله ذبح کرد اما مواردی پیش بیاید که به خاطر ندانستن حکم شرعی، ذبیحه را، پشت به قبله، ذبح می‌کنند و پس از ذبح، متوجه تعیین قبله می‌شوند. که این

۱. استفتاء از آیت الله نوری همدانی، نرم افزار فقه اهل بیت (علیهم السلام)، احکام شکار و ذبح حیوانات، سؤال ۸۰۰.

۲. سایت آیت الله سیستانی، احکام ذبح.

۳. استفتائات آیت الله مکارم، ج ۱، ص ۲۷۸، سؤال ۹۸۶.

۴. استفتاء از سایت آیت الله زنجانی، سؤال ۸۷۳۶.

اشتباهات در وقت شکار (بخاطر تعجیل در ذبح و عدم حرام شدن ذبیحه) امری طبیعی است.

یکی از اصحاب امام باقر علیه السلام گفت: از حضرت علیه السلام سؤال کردم: شخصی به خاطر جهل به مسأله حیوان (یا پرنده ای) را، پشت به قبله ذبح کرد. چه صورت دارد؟ حضرت علیه السلام فرمود:

از گوشت آن بخور.

سؤال کردم: اگر یادش باشد و به سوی قبله ذبح نکرد، چه صورت دارد؟ حضرت علیه السلام فرمود:

از گوشت آن نخور.^۱

امام باقر علیه السلام به یکی از اصحابش فرمود:

اگر خواستی دام را ذبح کنی، روی دام را به سمت قبله کن.^۲

ممکن است افرادی که در وقت شکار، به جنگل یا صحرا می روند به خاطر نداشتن قبله نما، قبله را گم کرده و نتوانند تشخیص دهند که پرنده شکار شده را در کدام جهت، ذبح

۱. مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ ذَبَحَ ذَبِيحَةً فَجَهِلَ أَنْ يُوجِّهَهَا إِلَى الْقِبْلَةِ قَالَ كُلُّ مِنْهَا فَقُلْتُ لَهُ فَإِنَّهُ لَمْ يُوجِّهَهَا قَالَ فَلَا تَأْكُلْ مِنْهَا (کافی، ج ۶، ص ۲۳۳).

۲. أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام... لَا تَأْكُلْ مِنْ ذَبِيحَةٍ مَا لَمْ يُدَكِّرِ اسْمَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهَا... إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَذْبَحَ فَاسْتَقْبِلْ بِذَبِيحَتِكَ الْقِبْلَةَ. (کافی، ج ۶، ص ۲۳۳، ح ۱).

کنند که این دسته از افراد سزاوار است، یا قبله نما به همراه خود داشته باشند و یا از طریق آفتاب و غیره... بتوانند قبله را تشخیص دهند تا در وقت ذبح، برای تشخیص قبله با مشکل مواجه نشوند.

* مسأله: منظور از رو به قبله بودن جلوی بدن حیوان، این است که در موقع سربردن، صورت (گلو)، دست، پا و شکم پرنده، رو به قبله باشد.^۱

* مسأله: انحراف ذبیحه از قبله تا به مقداری که عرفاً آن را رو به قبله بگویند، کافی است.^۲

* مسأله: در هنگام ذبح، رو به قبله بودن ذبح کننده (فردی که سرپرنده را می‌برد) شرط نیست،^۳ ولی مستحب است.^۴

* مسأله: اگر عمداً حیوان را رو به قبله نکند و سر ببرد،

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۷۴، ذیل مسأله ۲۵۹۴.

۲. استفتائات جدید آیت الله مکارم، ج ۲، ص ۴۱۱، سؤال ۱۱۹۶. استفتاء، آیت الله زنجانی، به شماره ۸۷۳۰،

۳. سایت آیت الله سیستانی، احکام ذبح، سؤال ۱۳، استفتاء، آیت الله زنجانی، به شماره ۸۷۲۹،

۴. استفتائات جدید آیت الله مکارم، ج ۲، ص ۴۱۱، سؤال ۱۲۰۰ و آیت الله صافی و آیت الله سیستانی و آیت الله میرزا جواد تبریزی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۷۵، مسأله ۲۵۹۴.

حیوان حرام می شود.^۱

* مسأله: اگر قبله را فراموش کند یا مسأله را نداند یا قبله را اشتباه کند یا نداند قبله کدام طرف است یا نتواند حیوان را رو به قبله کند و سر ببرد اشکال ندارد.^۲

* مسأله: کسی که یقین به سمت قبله ندارد اگر بخواهد غیر از نماز، کاری کند که باید رو به قبله انجام گیرد مثلاً بخواهد سر حیوانی را ببرد باید به گمان عمل نماید و اگر گمان ممکن نیست به هر طرف که انجام دهد صحیح است.^۳

* مسأله: در موقع سر بریدن، حیوان رو به قبله باشد پس اگر نشسته یا ایستاده باشد رو به قبله بودن آن همانند رو به قبله بودن انسان در نماز است؛ و اگر حیوان بر طرف راست یا چپ خوابیده باشد باید محل بریدن و شکم حیوان رو به قبله باشد.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسأله ۲۵۹۴، ص ۵۷۳ و توضیح المسائل، آیت الله وحید خراسانی، ص ۵۳۸، مسأله ۲۶۵۸.

۲. همان.

۳. آیت الله مکارم: اگر از روی فراموشی یا ندانستن مسأله یا اشتباه کردن قبله، حیوان را به سمتی غیر از قبله سر ببرند حرام نیست. (توضیح المسائل، آیت الله مکارم، شرایط ذبح حیوان، مسأله ۲۲۲۳، ص ۴۳۱).

۴. توضیح المسائل آیت الله فاضل، ص: ۱۳۳، مسأله ۱۴۶.

۵. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۷۵، مسأله ۲۵۹۴.

نام خدا (بسم الله گفتن) در هنگام ذبح

قرآن کریم به مسأله نام خدا در وقت ذبح تصریح کرده، اگر پرنده ای در هنگام ذبح، نام خدا بر آن جاری نشود، از گوشت آن نباید استفاده کرد:

﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾؛^۵ و از آنچه نام خدا بر آن برده نشده، نخورید.

لذا فرد ذبح کننده، در وقت ذبح، باید توجه به این ذکر الهی داشته باشد. امام باقر (ع) به یکی از اصحابش فرمود: در صورتی که نام خدا بر ذبیحه (حیوان یا پرنده) گفته نشود، از گوشت آن نخور.^۶

* مسأله: وقتی می خواهد سر حیوان را ببرد یا کارد به گلویش بگذارد، به نیت سر بریدن، نام خدا را ببرد و همین قدر که بگوید، «بسم الله» کافی است.^۷

* مسأله: در وقت ذبح، اگر از روی فراموشی نام خدا را نبرد اشکال ندارد.^۸

۵. انعام ۱۲۱

۶. أَبَا جَعْفَرٍ (ع) ... لَا تَأْكُلُ مِنْ ذَبِيحَةٍ مَا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهَا ... إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَذْبَحَ فَاسْتَقْبِلْ بِذَبِيحَتِكَ الْقِبْلَةَ. (کافی، ج ۶، ص ۲۳۳، ح ۱).

۷. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسأله ۲۵۹۴، ص ۵۷۳ و توضیح المسائل، آیت الله وحید، ص ۵۳۷، مسأله ۲۶۵۸.

۸. همان.

* مسأله: اگر کسی می‌توانست احکام ذبح پرنده را یاد بگیرد اما کوتاهی کرده و یاد نگرفته «جاهل به مسأله شد» و نام خداوند را در وقت ذبح بر زبان جاری نکند، آن پرنده حرام می‌شود.

* مسأله: اگر از روی جهل به مسأله نام خدا را نبرد، حیوان، حلال نمی‌شود.^۱

آنچه که مهم است این که، نام خدا، باید بر زبان جاری شود و اگر بسم الله را در قلب بگوید کافی نیست^۲ و فرقی ندارد که نام خدا را به زبان فارسی بگوید یا عربی، لذا اگر به هر زبانی بگوید کافی است^۳ و اینکه در وقت ذبح، به پخش آیات قرآن و یاد آوری ذکر خدا، اکتفا می‌کنند کافی نبوده و ذابح حتماً باید خودش نام خدا را بگوید^۴ حتی نوشتن نام خدا بر روی دیوار کشتارگاه، کفایت نمی‌کند.^۵ و زمان گفتن نام خدا (خواه با چاقویا با دستگاه) در وقت قطع رگهاست

۱. بنابر فتوای آیت الله فاضل ره، آیت الله صافی و آیت الله سیستانی (توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسأله ۲۵۹۴، ص ۵۷۵).

۲. استفتائات جدید آیت الله مکارم، ج ۲، ص ۴۱۳، سؤال ۱۲۱۲.

۳. توضیح المسائل، آیت الله مکارم، مسأله ۲۲۲۳، ص ۴۳۱ و آیت الله زنجانی، مسأله ۲۶۰۳، ص ۵۶۵ و استفتاء پیامکی از دفتر آیت الله خامنه ای.

۴. استفتائات جدید آیت الله مکارم، ج ۱، ص ۲۷۹، سؤال ۹۷۶ و سایت آیت الله سیستانی، احکام ذبح، سؤال ۱۶.

۵. جامع الاحکام آیت الله صافی، ج ۲، ص ۳۱۴، سؤال ۲۰۱۰.

و همین که مقارنت عرفی باشد کافی است.^۱

• **استفتاء:**

سؤال: آیا بسم الله گفتن اشخاص لال که قدرت بر ادای درست سخن ندارند، کافی است؟

جواب: در صورتی که دسترسی به افراد سالم نباشد، کافی است.^۲

* **مسأله:** اگر در وقت ذبح، دو نفر مشترکاً بسم الله بگویند، بدین صورت که هر کدام نیمی از نام خدا را بگویند کافی نیست، ولی اگر هر دو بگویند کافی است.^۳ همچنین اگر نام خدا را یکی و ذبح را شخص دیگری انجام دهد باز هم کافی نیست.^۴

ذبح با دستگاه

در بعضی از کشتارگاه ها، دستگاه هایی وجود دارد که پای مرغ را به آن بسته و سرهای مرغان به طرف پایین آویزان بوده و با چرخاندن مرغها به محل ذبح، یک نفر آنها

۱. استفتائات جدید آیت الله مکارم، ج ۲، ص ۴۱۳، سؤال ۱۲۱۰ و ص ۴۱۲، سؤال ۱۲۰۱.

۲. استفتائات جدید آیت الله مکارم، ج ۲، ص ۴۱۲، س ۱۲۰۴.

۳. همان، س ۱۲۰۲.

۴. سایت آیت الله سیستانی، احکام ذبح، سؤال ۱۴.

را ذبح می‌کند اما در کشتارگاه‌های دیگر به خاطر پیشرفت تکنولوژی، دستگاه‌هایی وجود دارد که عمل ذبح را خودش انجام داده بدون آنکه نیاز به فرد ذابح باشد. سؤالی که مطرح می‌شود این است که آیا ذبح با این نوع از دستگاهها صحیح است یا خیر؟

نکته قابل اهمیت در ذبح با دستگاه اینک: نام خدا را باید همان شخص روشن‌کننده دستگاه بگوید اگرچه در محل ذبح حضور نداشته باشد و اگر دیگری بگوید کافی نیست.^۱

* مسأله: ذبح با دستگاه‌های امروزی (کاملاً ماشینی) در صورت محقق شدن همه شرایط ذبح مثل روبه قبله بودن، مسلمان بودن، بسم الله گفتن و غیره... اشکالی ندارد.^۲

۱. استفتائات جدید آیت الله مکارم، ج ۱، ص ۲۷۹، سؤال ۹۷۴.
 ۲. جامع الاحکام آیت الله صافی، ج ۲، ص ۳۱۳ سؤال ۲۰۰۹ و استفتاء پیامکی از دفتر آیت الله خامنه ای، استفتاء پیامکی از دفتر آیت الله نوری همدانی و جامع المسائل آیت الله فاضل ره، ج ۱ ص ۳۵۵ سؤال ۱۳۵۴ و سایت آیت الله سیستانی، احکام ذبح، سؤال ۵ و استفتائات جدید آیت الله مکارم، ج ۱، ص ۲۷۸ سؤال ۹۶۹ و ۹۷۱ و استفتائات جدید، آیت الله تبریزی، ج ۲ ص ۳۸۸، سؤال ۱۶۰۹.

• استفتاء:

سوال: اگر کسی دستگاه ذبح را روشن کرده و دیگری بتدریج، پرنده را برای ذبح به دستگاه می سپارد تا دستگاه بصورت خودکار عمل ذبح را انجام دهد، در این فرض، گفتن نام خدا (تسمیه) بر عهده چه کسی است؟ (روشن کننده دستگاه یا آویزان کننده مرغها)؟

جواب: در این فرض، گفتن نام خدا (تسمیه) بر عهده کسی است که دستگاه ذبح را روشن می کند.^۱

* در ذبح دستگاه های خودکار، اگر ذبح بطور تدریجی انجام می گیرد برای هر مرغی بسم الله گفته شود اما اگر دفعتاً چند مرغ با هم ذبح می شود برای هر دفعه، بسم الله بگوید.^۲

سؤال: در کشتارگاه های صنعتی مرغ که اخیراً در بعضی

۱. استفتاء پیامکی، آیت الله خامنه ای، ۱۳۹۴/۳/۲۶.

۲. جامع الاحکام، آیت الله صافی، ج ۲، ص ۳۱۳، سؤال ۲۰۰۹.

آیت الله مکارم: اگر ماشین مرتباً کار می کند احتیاط آن است که مرتباً نام خدا را تکرار کنند، هر چند همراه يك بسم الله چندین حیوان ذبح شود. (استفتائات جدید، آیت الله مکارم، ج ۱، ص ۲۷۸، سؤال ۹۷۳).

آیت الله بهجت: اگر دستگاه همه را در يك لحظه با رعایت شرایط سربرید، همان يك بسم الله کافی است. (استفتائات آیت الله بهجت، ج ۴، ص ۳۶۹، سؤال ۵۸۶۲)

آب الله تبریزی: چنانچه سربریدن هر حیوان تدریجی صورت می گیرد باید برای هر يك نام خدا گفته شود- و لویك بار یا الله- و اگر چند حیوان دفعه سربریده می شود يك بار کافی است.

شهرها دایر شده است، روزانه قریب به هزار مرغ را آویزان می‌کنند و يك نفر مأمور بریدن سر آنها است. آیا برای بریدن سر هزار مرغ يك بار بسم الله بگویند، کافی است یا خیر؟
جواب: در صورتی که تدریجاً سر بریده شود، لازم است برای هر يك بسم الله گفته شود و اگر دفعتاً انجام گیرد، يك مرتبه کافی است.^۱

سوال: در ذبح با دستگاه‌های جدید که يك نفر کلید دستگاه را می‌زند و می‌رود، اگر به سبب قطع برق، دستگاه به کار نیفتد و پس از مدتی (با جریان پیدا کردن برق) دستگاه روشن شود و بطور اتوماتیک حیوانات آماده را ذبح کند، آیا این گونه ذبح، صحیح است؟
جواب: در صورتی که جهات شرعیّه دیگر رعایت شود، مانعی ندارد.^۲

تکان خوردن بعد از ذبح

پرنده‌ای که در حال ذبح، زنده بودنش معلوم نباشد (مشکوک باشد) باید بعد از ذبح تکانی بخورد تا اطمینان پیدا کنیم که پرنده ذبح شده، و قبل از سر بریدن، زنده بوده است.

۱. جامع المسائل، آیت الله فاضل ره، (فارسی)، ج ۱ ص ۳۵۵، سؤال ۱۳۵۳.

۲. استفتاءات جدید، آیت الله مکارم، ج ۲، سؤال ۱۲۲۵، ص: ۴۱۵.

امام صادق علیه السلام فرمود:

زمانی که دُم حیوان یا پلک چشم یا گوش حیوان
تکان بخورد، این حیوان تذکیه شده است.^۱

* مسأله: بنابراین فتوای مشهور مراجع تقلید، اگر حیوان
بعد از ذبح حرکتی بکند، مثلاً دُم خود را حرکت دهد یا پا
به زمین بزند یا به مقدار متعارف، خون از بدن حیوان خارج
شود^۲؛ نشانه آن است که قبل از ذبح، زنده بوده است.

شوک قبل از ذبح

در زمان ما، گاه برای آسان شدن ذبح، به حیوانات
شوک می دهند تا کمی بی حس شود و به راحتی یا به وسیله
دستگاه‌ها سر آن را می برند. این کار در صورتی که حیوان
بعد از شوک زنده باشد، اشکالی ندارد.^۳

خون بعد از ذبح

* مسأله: اگر حیوان حلال گوشت را به دستوری که در

۱. أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الدَّيْحَةِ فَقَالَ إِذَا تَحَرَّكَ الذَّنْبُ أَوْ الظَّرْفُ أَوْ
الْأَذُنُ فَهُوَ ذَكِيٌّ. (وسائل الشیعه، ج ۲۴، ص ۲۳).

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، سؤال ۲۵۹۴، ص ۵۷۶.

آیت الله وحید: واجب است که به اندازه معمول و متعارف نسبت به آن حیوان
خون از بدنش بیرون آید. توضیح المسائل، ص ۵۳۸، مسأله ۲۶۵۸.

۳. استفتاء پیامکی، آیت الله زنجانی، به شماره ۸۷۲۷ و استفتاء پیامکی، آیت الله
مکارم و آیت الله خامنه‌ای.

شرع معین شده، سر بیزند و خون آن به مقدار معمول بیرون آید، خونی که در بدنش می ماند، پاک است؛ ولی اگر به علت نفس کشیدن یا به واسطه این که سر حیوان در جای بلندی بوده، خون به بدن حیوان برگردد، آن خون نجس است.^۱

* مسأله: اگر بدن یا لباس به مقدار کمتر از درهم (که تقریباً به اندازه یک اشرفی می شود)^۲ به خون آلوده باشد نماز خواندن با آن اشکالی ندارد.^۳

ذبح پرنده در برابر پرنده دیگر

حیوانات رفتار خوب و بد را نسبت به خود تشخیص می دهند و دارای روح و احساس هستند. آنها نسبت به رفتاری که با سایر حیوانات نیز می شود، حساس اند و از رفتار بد و کشتن آنها رنج می کشند. در متون روایی و فقهی

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۷۳، مسأله ۹۷ و توضیح المسائل، آیت الله وحید، ص ۲۳، مسأله ۹۸.

۲. آیت الله زنجانی: آن که بدن یا لباس او به مقدار کمتر از درهم به خون آلوده باشد چون قطر درهم متعارف در زمانهای سابق حداقل (۲۳) میلی متر بوده، لازم است از این مقدار کمتر باشد. / آیت الله تبریزی و آیت الله بهجت و آیت الله وحید: به اندازه بند سرانگشت سبابه شهادت می شود / آیت الله سیستانی: به اندازه بند سرانگشت ابهام حساب شود. / فاضل: به اندازه سطح يك دو ریالی می شود.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسأله ۸۴۸، ص ۴۶۹ و توضیح المسائل، آیت الله وحید، ص ۱۷۲، مسأله ۸۵۴.

ما ذکر شده که ذبح حیوان در مقابل حیوان دیگری که این صحنه را می بیند مکروه است.^۱ امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود:
گوسفند را در مقابل گوسفند، و شتر را در مقابل شتری که ناظر است نباید کشت.^۲

ذبح پرندگان حرام گوشت

پرندگان حرام گوشت را می توان همانند پرندگان حلال گوشت ذبح کرد؛ الا اینکه ذبح پرندگان حرام گوشت، تنها سبب پاک شدن گوشت، پوست، چربی و ... می گردد، نه باعث حلال شدن گوشت آنها.^۳ لذا خوردن و معامله کردن آنها جایز نبوده اما استفاده بردن آنها برای منافع عقلایی مثل استفاده های پزشکی یا صنعتی و غیره جایز است.
نکته قابل توجه اینکه لباس نمازگزار نیز نباید از اجزاء حیوان حرام گوشت باشد.

* مسأله: حیوان حرام گوشتی را که درنده و گوشتخوار است مانند گرگ و پلنگ، عقاب^۴، اگر به دستوری که گفته

۱. مجله فقه اهل بیت علیهم السلام (فارسی)؛ ج ۴۸، ص: ۱۷۴، باندکی تصرف.

۲. امیرالمؤمنین علیه السلام قَالَ: لَا تَذْبَحُ الشَّاةَ عِنْدَ الشَّاةِ وَلَا الْجَزُورَ عِنْدَ الْجَزُورِ وَهُوَ يُنْظَرُ إِلَيْهِ (وسائل الشیعة، ج ۲۴، ص ۱۶).

۳. فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام؛ ج ۲، ص ۲۵۶، باندکی تصرف و استفتاء پیامکی، آیت الله زنجانی، پاسخ شماره ۸۹۸۱.

۴. واژه عقاب در استفتاء پیامکی آیت الله زنجانی، شماره ۸۹۸۱ و همچنین

می شود سر ببرند یا با تیر و مانند آن شکار کنند پاک است، ولی گوشت آن حلال نمی شود.^۱

* مسأله: چیزی که خوردن آن حرام است، خرید و فروش آن برای خوردن جایز نیست؛ هر چند خریدار، خوردن آن را حلال بداند؛ ولی اگر غیر از خوردن، منافع عقلائی حلال، مثل استفاده های پزشکی یا صنعتی... و مانند آن داشته باشد، خرید و فروش آن به قصد مزبور اشکال ندارد.^۲

* مسأله: خرید و فروش پرنده شکاری به جهت آن که منفعت حلال دارد، صحیح است.^۳

* مسأله: لباس نمازگزار باید از حیوان حرام گوشت نباشد (حتی بعد از ذبح)^۴ و اگر مویی از آن هم، همراه

آیت الله مکارم و آیت الله سیستانی بیان شده است. بنابر فتوای آیت الله سیستانی: حیوانات کوچکی که در داخل زمین لانه داشته و خون جهنده دارند مانند موش و موش خرما، با سر بریدن یا شکار کردن با اسلحه، گوشت و پوست آنها پاک نمی شود برخلاف سایر حیوانات حرام گوشت مثل فیل، خرس، بوزینه.

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۷۰، مسأله ۲۵۸۸ و توضیح السمائل، آیت الله وحید، ص ۵۳۶، مسأله ۲۶۵۲.

۲. أجوبة الاستفتاءات (فارسی)، آیت الله خامنه ای، ص ۲۴، سؤال ۱۰۹۲.

۳. استفتاءات (بهجت)، ج ۳، ص ۲۰۳، سؤال ۴۰۳۶؛ فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (علیهم السلام)، ج ۲، ص ۲۵۷.

۴. استفتاء پیامکی، آیت الله زنجانی، پاسخ شماره ۸۹۸۱.

نمازگزار باشد، نماز او باطل است.^۱

خرافات (مالیدن خون به ماشین، منزل و غیره...)

قرآن، ملاک در قُرب اعمال را نیت می‌داند و تصریح می‌کند که گوشت و خون قربانی، سبب قرب الی الله نمی‌باشد:

﴿لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ
التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ﴾^۲؛ هرگز گوشت هایشان و خون هایشان
به خدا نمی‌رسد، بلکه تقوای شما به او می‌رسد.

این تعبیر که خون آنها نیز به خدا نمی‌رسد با این که خون قابل استفاده نیست، ظاهراً اشاره به اعمال زشت اعراب جاهلی است که هرگاه حیوانی را قربانی می‌کردند خون آن را بر سرت‌ها و گاه بر در و دیوار کعبه می‌پاشیدند و بعضی از مسلمانان ناآگاه بی‌میل نبودند که در این برنامه خرافی، از آنها تبعیت کنند، آیه فوق نازل شد و آنها را نهی کرد.

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۴۶۰، مسأله ۸۲۴، آیت الله سیستانی: لباس نمازگزار باید از اجزاء درندگان بلکه بنا بر احتیاط لازم از مطلق حیوان حرام گوشت نباشد و همچنین باید که بدن و لباسش به بول و یا مدفوع یا عرق یا شیر یا موهای آن حیوان آلوده نباشد ولی اگر یک موی حیوان مثلاً بر لباس او باشد ضرر ندارد. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۴۶۰، مسأله ۸۲۴.

۲. حج/۳۷.

متأسفانه هنوز این رسم جاهلی در بعضی از مناطق وجود دارد که هرگاه قربانی به خاطر ساختن خانه‌ای (یا خرید ماشین) می‌کنند، خون آن را بر سقف و دیوار آن خانه (یا اطراف ماشین) می‌پاشند، و حتی در ساختمان بعضی از مساجد نیز این عمل زشت و خرافی را که مایه آلودگی مسجد است انجام می‌دهند که باید مسلمانان بیدار، شدیداً با آن مبارزه کنند.^۱

۱. تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۱۰۹.

فصل سوم:

احکام فروش پرنده

بایسته‌های فروش

فروشنندگان پرنده، باید با عمل به احکام اسلام، بتوانند فرهنگ اسلامی را در جامعه گسترش دهند. تا علاوه بر نشان دادن ظرافتها و زیبایی‌های اسلام، در جذب مشتری نیز موفق‌تر گردند. اسلام اهمیت فراوان به پاکیزگی می‌دهد. پیامبر اسلام ﷺ فرمود:

هرگونه می‌توانید خود را پاکیزه کنید که خداوند متعال، اسلام را بر پاکیزگی بنا نهاده است و هرگز داخل بهشت نمی‌شود مگر شخص پاکیزه^۱.

فروشنندگان باید به سه امر مهم بهداشتی اهمیت بسیار بدهند:

۱. قال رسول الله ﷺ: تنظفوا بكل ما استطعتم، فان الله تعالى بني الاسلام علي التظافة ولن يدخل الجنة الا كل نظيف. (نهج الفصاحه، حدیث ۱۱۸۲).

۱. نظافت شخصی ۲. نظافت محیط کار ۳. نظافت پرنده.

۱. نظافت شخصی

فروش پرنده، فروشنده را در معرض انواع میکروب‌ها قرار می‌دهد، فروشنده باید از نظافت شخصی خاصی برخوردار باشد؛ تا هم خودش سالم بماند و هم ناقل بیماری به دیگران نباشد. بهتر است فروشندگان از یک لباس مخصوص کار استفاده کنند و هر روز دست‌ها را با آب و صابون بشویند. پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود:

لباس خود را بشوید ... خود را بیارایید و پاکیزه باشید.^۱

نظافت محیط کار

نظافت محیط کار، تأثیر بسیار زیادی در جذب مشتری دارد. چه بسیار افراد پاکیزه‌ای که به علت رعایت نکردن نظافت محل کار، بیمار شده و عامل از دست دادن مشتریان شده‌اند. آشغال‌های مرغ در فصل گرما بسیار زود فاسد شده و سبب افزایش میکروبها و حشرات موذی می‌شود لذا فروشندگان از جمله نکات بهداشتی که باید به آن اهتمام بورزند اینکه مغازه را هر شب قبل از بستن آن، با

۱. قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اغسلوا ثيابكم ... وتزيتوا وتنظفوا. (همان، حدیث ۳۷۷).

آب تمیز شستشو دهند.

حضرت علی علیه السلام فرمود:

هر بوی بد زنده‌ای را که موجب اذیت می‌شود با آب پاکیزه کنید و خود را عهده‌دار این کار سازید؛ زیرا خدای عزوجل از بندگان خود، آن را که به سبب آلودگی و پلیدی موجب اذیت هم‌نشین خویش گردد، دشمن می‌دارد.^۱

۳. نظافت پرنده

بعضی از پرندگان شکار شده، به علت اصابت تیرو خونی شدن پرها و یا افتادن در گل‌ها، کثیف شده و لذا در ابتدا باید با آب تمیز، آنها را شسته و سپس به فروش آن، اقدام کنند.

اعتماد به فروشنده

تعدادی از خریداران، به فروشنده اعتماد کرده و پرنده (مرغ، اردک وحشی ...) خریداری شده از فروشنده را نزد او به امانت می‌گذارند، تا پس از انجام کارهای خود، نزد فروشنده برگشته و جنس خریداری شده را از او بگیرند،

۱. امیرالمؤمنین علیه السلام تَنظَّفُوا بِالْمَاءِ مِنَ التَّنَنِ الرَّيْحِ الَّذِي يُتَأَذَى بِهِ تَعَهَّدُوا أَنْفُسَكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ مَنْ عَبَادَهُ الْقَادُورَةَ الَّذِي يَتَأَنَّفُ بِهِ مَنْ جَلَسَ إِلَيْهِ. (خصال، ج ۲، ص ۴۵۷).

فروشنده نباید از حُسن ظن و اعتماد خریدار سوء استفاده کرده و پرنده‌ای دیگری را به مشتری دهد. پیامبر اسلام ﷺ فرمود:

امانتداری، روزی آوار است و خیانت، فقرآور.^۱

فروش پرندهٔ یخ زده به نام پرنده تازه

فروشنندگان، برای در امان ماندن از فساد پرنده‌های ذبح شده، مثل مرغ، اردک وحشی و غیره... آنها را در فریزر نگهداری می‌کنند. از آن جا که فروشنندگان می‌دانند مشتریان علاقه زیادی به خرید پرنده‌های تازه دارند، متأسفانه عده‌ای از آنان، یخ‌های پرنده ذبح شده را آب کرده و پرنده‌های یخ زده را به نام پرنده تازه می‌فروشند. پیامبر اسلام ﷺ به شدت از این گونه اعمال نهی کرده و سه بار فرمود:

هر که حیل و نیرنگ بوزد از ما نیست. هر که برادر مسلمان خود را فریب دهد، خدای متعال برکت را از روزی‌اش بردارد و زندگی‌اش را تباه سازد و او را به خودش واگذار کند.^۲

۱. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْأَمَانَةُ تَجْلِبُ الرِّزْقَ وَالْخِيَانَةُ تَجْلِبُ الْفَقْرَ، (کافی، ج ۵، ص ۱۳۳).

۲. رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا وَمَنْ عَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا قَالَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَمَنْ عَشَّ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ نَزَعَ اللَّهُ بَرَكَهَ رِزْقِهِ وَأَفْسَدَ عَلَيْهِ مَعِيشَتَهُ وَوَكَّلَهُ إِلَى نَفْسِهِ. (وسائل الشیعه،

• خرید و فروش پرندگان شکاری

* مسأله: چیزی که خوردن آن حرام است، خرید و فروش آن برای خوردن جایز نیست؛ هر چند خریدار، خوردن آن را حلال بداند؛ ولی اگر غیر از خوردن، منافع عقلائی حلال، مثل استفاده‌های پزشکی یا صنعتی... و مانند آن داشته باشد، خرید و فروش آن به قصد مزبور اشکال ندارد.^۱

* مسأله: خرید و فروش پرند شکاری به جهت آن که منفعت حلال دارد، صحیح است.^۲

تزئین پرندگان در منزل

تزئین کردن منازل به وسیله پرندگان خشک شده، ناپسند و مغایر با فرهنگ اسلام است. شایسته نیست که پرندگان را برای تزئین خانه‌های خود از حق حیات محروم سازیم. خرید پرنده‌های تزئینی سبب رونق کسب و کار دست‌اندرکاران خشک کردن پرنده‌ها می‌شود.

به جنگ انداختن پرندگان

یکی از سرگرمی‌هایی که از دیرباز تاکنون، رواج دارد و

ج ۱۷، ص ۲۸۳.

۱. أجابة الاستفتاءات (فارسی)، آیت‌الله خامنه‌ای، ص ۲۴، سؤال ۱۰۹۲.

۲. استفتاءات، آیت‌الله بهجت، ج ۳، ص ۲۰۳، سؤال ۴۰۳۶؛ فرهنگ فقه مطابق

مذهب اهل بیت (علیهم‌السلام)، ج ۲، ص ۲۵۷.

انسان‌ها برای تفریح خود مبادرت به این کار می‌کنند، به جنگ انداختن حیوانات مختلف از سگ گرفته تا خروس و قوچ و غیر آن است. امروزه در مناطق مختلف جهان از کشورهای توسعه یافته، گرفته تا غیر آن، به جنگ انداختن حیوانات رایج است و شبکه‌های مختلف تلویزیونی به ضبط و پخش این مسابقات می‌پردازد. و در ترویج آن نقش دارند. و در بعضی مواقع به شرط بندی مُنجر می‌شود همواره انسان‌های فرهیخته و انجمن‌های حمایت از حیوانات با به راه انداختن جنگ حیوانات و پرنده‌ها مخالفت کرده‌اند. اسلام نیز به جنگ هم انداختن حیوانات و پرنده‌ها را امری ناپسند شمرده و از این عمل نهی کرده است.^۱

شخصی از امام صادق علیه السلام درباره‌ی به جنگ هم انداختن حیوانات سؤال کرد، امام صادق علیه السلام فرمود:

این کار ناپسند است.^۲

سؤال: اگر کسی خروس خود را با خروس دیگری بدون اجازه صاحبش به جنگ هم انداخته، آیا ضامن بهای خروس زخمی شده و یا هلاک شده می‌باشد؟

۱. مجله فقه اهل بیت علیهم السلام، (فارسی)، ج ۴۸، ص ۱۸۷.

۲. قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ التَّحْرِيشِ بَيْنَ الْبَهَائِمِ فَقَالَ أَكْرَهُ ذَلِكَ؛ (کافی، ج ۶، ص ۵۵۳).

جواب: بله ضامن است.^۱

سؤال: آیا شرط بندی با پول یا غیر آن در بازی با غیر آلات قمار (مثل پرندگان) جایز است؟

جواب: شرط بندی در بازی جایز نیست؛ هر چند بازی با غیر آلات قمار (مثل پرندگان) باشد.^۲ به طور کلی، بازی با هر چیزی که مکلف تشخیص دهد از آلات قمار است یا در آن شرط بندی شود، به هیچ وجه، جائز نیست. بازی با هر وسیله‌ای که جزء آلات قمار به حساب نیاید، بدون شرط بندی، اشکال ندارد.^۳

* مسأله: نگهداشتن کبوتر جهت جوجه کشی و پراندن به هوا و بازی، حرام نیست... و اما بازی با شرط بندی و مسابقه، قمار و حرام است.^۴

رسیدگی به پرنده

حق آزادی، نعمتی است که خدا به همه موجودات داده است. متأسفانه بعضی انسان‌ها، این حق را خاص انسان‌ها دانسته‌اند و بعضی حیوانات و پرندگان، مثل فنج،

۱. استفتاء پیامکی، آیت الله خامنه‌ای، آیت الله مکارم، آیت الله شبیری.

۲. أجوبة الاستفتاءات، (فارسی)، آیت الله خامنه‌ای، ص ۲۴۷، سؤال ۱۱۲۳.

۳. همان، سؤال ۱۱۲۱.

۴. تحریر الوسیلة، امام خمینی ره، ترجمه، ج ۴، ص ۱۵۱، مسأله ۳.

طوطی و کبوتر، را از این حق محروم کرده و در قفس های کوچک زندانی می کنند.

و چه بسا در بعضی از موارد، رسیدگی های خوبی از جهت غذا، نظافت، نکرده و عمر طولانی این دسته از پرندگان، پس از چند صباحی، کوتاه شده و می میرند.

علاوه بر وجوب رسیدگی به اصل غذا و مکان زندگی حیوان، رعایت اصول بهداشتی پیرامون غذا و محل زندگی پرندگان نیز در روایات اهل بیت علیهم السلام مورد تأکید واقع شده است. در کتب فقهی، تهیه دارویی که سلامت حیوان بر آن متوقف است را از موارد وجوب نفقه شمرده اند. در حقوق اسلامی، رسیدگی به حیوان بر مالک آن واجب بوده و مالک باید به قدر نیاز حیوان (و پرنده) آب و غذا در اختیار او قرار دهد. وجوب رسیدگی به حیوان (و پرنده) تنها محدود به وجود غذا نیست. بلکه بر مالک آن واجب است آنها را تهیه نماید و در صورتی که نزد او موجود نباشد، اقدام به خریداری آن کند.^۱

امام باقر علیه السلام فرمود:

خداوند - تبارک و تعالی - سیراب کردن جگر هر

۱. مجله فقه اهل بیت علیهم السلام، ج ۴۸، تلخیص و بانذکی تصرف از ص ۱۴۸ تا

تشنه‌ای را دوست دارد و هر که جگر تشنه‌ای را سیراب کند، اعم از انسان و حیوان، خداوند او را در روز قیامت در زیر سایه (رحمت) خود قرار می‌دهد.^۱

شیخ طوسی در این باره می‌گوید:

زمانی که انسان مالک حیوانی باشد، نفقه حیوان بر او واجب است؛ خواه حیوان حلال گوشت باشد یا غیر آن و خواه پرندہ باشد یا غیر آن؛ زیرا حیوان برای خود دارای حرمت و احترام است.^۲

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود:

ای دخترم (ام کلثوم)! به حقی که من بر تو دارم، این پرندہ را آزاد کن. تو حیوانی را زندانی کرده‌ای که نه زبان دارد و توان بر سخن گفتن. حیوان هر زمان که گرسنه شود یا تشنه شود، به او غذا و آب بده؛ وگرنه او را آزاد کن تا از علف‌های روییده از زمین بخورد.^۳

۱. أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُحِبُّ إِتْرَادَ الْكَبِيدِ الْحَرِيِّ وَمَنْ سَقَى كَبِدًا حَرِيًّا مِنْ بَهِيمَةٍ أَوْ غَيْرِهَا أَظَلَّهُ اللَّهُ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ. (کافی، ج ۴، ص ۵۸)

۲. مبسوط، ج ۶، ص ۴۷.

۳. قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا بَنِيَّةُ (أُمَّ كَلْثُومَ) بِحَقِّي عَلَيْكَ إِلَّا مَا أَظَلَّقْتِيهِ فَقَدْ حَبَسْتِ مَا لَيْسَ لَهُ لِسَانٌ وَلَا يَقْدِرُ عَلَى الْكَلَامِ إِذَا جَاعَ أَوْ عَطَشَ فَأَطْعِمِيهِ وَاشْقِيهِ وَإِلَّا حَلِي سَبِيلَهُ يَأْكُلُ مِنْ حَشَائِشِ الْأَرْضِ (مستدرک الوسائل، ج ۸، ص ۳۰۶).

آزار نرساندن به پرنده

از جمله نکات اخلاقی که یک فرد مسلمان باید مراعات کند آزار نرساندن و ناسزا نگفتن به پرندگان است.

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از اینکه شخصی حیوان را با آتش بسوزاند نهی فرمودند. و همچنین از ناسزا گفتن (فحش دادن) به خروس هم نهی کردند و فرمودند:

همانا خروس، انسان را برای نماز بیدار می‌کند.^۱

کبوتر بازی

نگهداری کبوتران، مورد سفارش اهل بیت عصمت عَلَيْهِمُ السَّلَام بوده است. امام پنجم عَلَيْهِ السَّلَام دوست داشتند در خانه يك جانور اهلی چون کبوتر، مرغ و بزغاله باشد تا کودکان پری (أجته) با آنها بازی کنند و با کودکانشان بازی نکنند.^۲

رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود:

جانداران اهلی در خانه‌هایتان بسیار داشته باشید تا شیاطین به جای کودکانتان، با آنها سرگرم باشند.^۳

۱. نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُحْرِقَ شَيْءٌ مِنَ الْحَيَوَانَ بِالنَّارِ وَنَهَى عَنْ سَبِّ الدِّيَكِ وَ قَالَ إِنَّهُ مُوقَفٌ لِلصَّلَاةِ (مکارم الاخلاق، ص ۴۲۵).

۲. آسمان و جهان، ج ۸، ص ۲۵۱ (ترجمه کتاب السماء و العالم بحار الأنوار، جلد ۵).

۳. همان.

* مسأله: نگهداشتن کبوتر جهت اُنس گرفتن و فرستادن نامه‌ها و جوجه‌کشی و پراندن به هوا حرام نیست اما بازی با آنها مکروه است.^۱

با گذشت زمان، این سنت حسنه، به یک امری مشکل، تبدیل شده است. متأسفانه در بعضی مواقع صاحبان این دسته از پرندگان به پشت بام منزل رفته و همین امر، سبب اِشراف پیدا کردن به منازل دیگران شده که از این جهت، مزاحمتی، برای حریم خصوص افراد ایجاد کرده است.

علاوه بر آنکه گاهی اوقات، با استفاده از کبوترهای خود، به جذب و سرقت دیگر کبوترها اقدام کرده و به فروش یا نگهداری و تولید جوجه آن اقدام می‌کنند که از نظر شرع مقدس این عمل غصب بوده که در صورت داشتن مالک، حق تصرف نداشته و لذا اگر جوجه‌ای هم از آن، بوجود بیاید مال صاحب کبوتر است اگرچه فردی غاصب، زحمات زیادی را برای پرورش و تولید جوجه آن کشیده باشد.

* مسأله: اگر انسان چیزی را غصب کند، باید به صاحبش برگرداند و اگر آن چیز از بین برود باید عوض آن را به او بدهد.^۲

۱. تحریر الوسیلة، امام خمینی ره، ترجمه، ج ۴، ص ۱۵۱، مسأله ۳.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۴۳، مسأله ۲۵۴۸ و توضیح المسائل، آیت الله وحید، ص ۵۲۸، مسأله ۲۶۱۲.

* مسأله: اگر از چیزی که غصب کرده منفعتی به دست آید مثلاً از گوسفندی که غصب کرده، بزه‌ای پیدا شود مال صاحب مال است.^۱

خرید و فروش پرنده‌های سرقت شده

بعضی از پرنندگان، مثل کبوتر، به گونه‌ای تربیت شده‌اند که اگر چند کیلومتر دورتر از آشیانه رها شوند، دوباره به آشیانه خود برمی‌گردند؛ برخی افراد سودجو پس از فروش این دسته از کبوتران خود به دیگران، دوباره کبوتر فروخته شده به نزد صاحب اولش (فروشنده) برگشته و مجدداً اقدام به فروش دوباره آن به خریدار دیگری می‌کنند. این عمل از نظر اسلام، فروش مال غیر بوده و حرام است.

* مسأله: خریدن چیزی که از دزدی یا از معامله باطل تهیه شده، باطل و تصرف در آن مال حرام است و اگر کسی آن را بخرد باید به صاحب اصلی‌اش برگرداند.^۲

* مسأله: خرید و فروش مال غصبی، باطل است؛ مگر آن که صاحبش معامله را اجازه دهد.^۳

۱. همان، ص ۵۴۴، مسأله ۲۵۴۹ و همان، مسأله ۲۶۱۳.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۲۱۰، مسأله ۲۰۷۰.

۳. فتاوی‌های امام خمینی ره، آیت‌الله خامنه‌ای، آیت‌الله مکارم، آیت‌الله فاضل ره، آیت‌الله نوری، آیت‌الله بهجت ره، آیت‌الله صافی، آیت‌الله زنجانی، آیت‌الله سیستانی، آیت‌الله تبریزی، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۱۹۷.

امام علی علیه السلام فرمود:

چهار چیز است که یکی از آنها وارد خانه‌ای نمی‌شود مگر این که آن خانه خراب می‌گردد: خیانت، دزدی، خوردن شراب و زنا.^۱

امام صادق علیه السلام فرمود:

هر که مالی را که می‌داند سرقتی است خریداری کند، در ننگ و گناه آن شریک است.^۲

وظایف مردم در برابر پرنده فروشان

مهمترین عنصر تأثیرگذار در یک جامعه، مردم هستند. اگر یک فروشنده‌ای از جهت نظافت، گران فروشی، فروش پرنده‌گان کمیاب ... کوتاهی کند هریک از مردم می‌توانند با تذکر لسانی و یا اطلاع رسانی به مسئولین ذی ربط مثل تعزیرات، از این کار ناپسند جلوگیری کنند که همین امر مصداق کامل امر به معروف و نهی از منکر است.

اگر بدانند که امر شخص خاصی در طرف اثر دارد نه امر خودش، واجب است به آن شخص امر کنند تا به طرف امر

مسأله ۲۰۵۵.

۱. امام علی علیه السلام فرمود: *أَزْبَعَةُ لَا تَدْخُلُ وَاحِدَةً مِنْهُنَّ بَيْتًا إِلَّا حَرِبَ وَلَمْ يُعْمَرْ بِالْبَرَكَةِ الْخِيَانَةُ وَالسَّرِقَةُ وَشُرْبُ الْخَمْرِ وَالزَّيْنَةُ*. (کافی، ج ۱۹، ص ۷۷).

۲. امام صادق علیه السلام فرمود: *مَنْ اشْتَرَى سَرِقَةً وَهُوَ يَعْلَمُ فَقَدْ شَرِكَ فِي عَارِهَا وَإِثْمِهَا*. (کافی، ج ۵، ص ۲۲۹).

نماید.^۱

از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نقل شده که فرمود:

امت من تا زمانی که امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند و همدیگر را بر کار نیک و تقوا یاری می‌کنند دائماً در خیر هستند پس زمانی که چنین نکنند برکات از آنها گرفته شده و بعضی از آنان بر بعضی دیگر مسلط شده و برای آنها هیچ یاری کننده‌ای در زمین و آسمان نخواهد بود.^۲

شایسته‌های اخلاقی فروشنده

* شایسته است فروشنده، کار خود را با یاد الهی و دعا و صدقه شروع کنند. صدقه نه تنها سبب کاهش مال نمی‌شود، بلکه سبب ازدیاد مال نیز می‌شود. امام کاظم عَلَيْهِ السَّلَام فرمود:

روزی را با صدقه دادن بطلبید.^۳

* خوش اخلاق باشد. یکی از اصحاب گفت: به امام

۱. تحرير الوسیلة، ترجمه، امام خمینی؛ ج ۲، مسأله ۱۰، ص: ۲۹۷.

۲. قَالَ زُورِي عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا أَمُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى فَإِذَا لَمْ يَفْعَلُوا ذَلِكَ نَزَعَتْ مِنْهُمْ الْبَرَكَاتُ وَ سَلِطَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ نَاصِرٌ فِي الْأَرْضِ وَ لَا فِي السَّمَاءِ (وسائل الشيعة، ج ۱۶، ص ۱۲۳).

۳. امام کاظم عَلَيْهِ السَّلَام فرمود: «اسْتَنْزِلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَةِ (کافی، ج ۴، ص ۱۰).

صادق علیه السلام عرض کردم: اندازه خوش خلقی چیست؟
فرمود:

نرمش کنی و سخن شیرین بگوئی و با برادرت با
خوشروئی برخورد کنی.^۱

* مستحب است فروشنده در قیمت بین مشتریها
فرق نگذارد و در قیمت جنس سخت گیری نکند و سود
عادلانه ای برای خود در نظر بگیرد و درخواست بهم زدن
معامله را از کسی که پشیمان است بپذیرد.^۲

* سعی کند از قسم خوردن در معامله دوری کند. چرا
که «اگر قسم وی، راست باشد، مکروه، و اگر دروغ باشد،
حرام است.»^۳

۱. کافی، ج ۲، باب خوشرویی (حُسْنُ الْبَشْرِ)، ص ۱۰۳، ترجمه کمره ای.

۲. رساله احکام برای جوانان، آیت الله مکارم، مسأله ۴۰۴، ص ۱۳۱.

۳. همان، مسأله ۴۰۵.

فصل چهارم:

احکام متفرقه پرندگان

شناخت فوائد گوشت پرندگان سبب شده گوشت پرندگان جزء سبد غذایی خانوار گردند. افرادی که مصرف گوشت قرمز برای آنان ضرر دارد، از خریداران اصلی گوشت پرنده‌ها هستند.

آسیب رساندن به پرنده دیگران

بسیار اتفاق می‌افتد که مرغ یا کبوتر همسایه، برای خوردن غذا به منزل همسایه رفته، و با توجه به حساسیتی که هر صاحب خانه، از جهت نظافت یا ملکیت، نسبت به حیاط منزل خود دارد سعی در بیرون راندن مرغها و کبوترها می‌کند که گاهی این امر با پرتاب سنگ یا چوب و غیره ... محقق می‌شود و منجر به زخمی کردن و یا کشتن مرغ‌های همسایه می‌شود که در این صورت ضامن خواهد بود.

* مسأله: آسیب رساندن به پرنده که در ملک دیگران

است ضمان دارد.^۱

کشتن پرندگان در منزل

* مسأله: کشتن هر نوع پرنده‌ای که در منزل انسان لانه ساخته (مأوا گزیده است) مکروه است.^۲

آسیب زدن مرغ یا عقاب به کودکان

بعضی از مرغان خانگی، برای حمایت از جوجه‌های خود، به دیگران و خصوصاً کودکان آسیب می‌رسانند و یا افرادی که، از پرندگان وحشی مثل عقاب، شاهین و... نگهداری می‌کنند. گاهی در اثر سهل‌انگاری و یا غفلت، به صورت یا چشم افراد دیگر آسیب می‌رسانند، بگونه‌ای که خسارت جبران ناپذیری را به بار می‌آورد. لذا سزاوار است نهایت مراقبت از این دسته از پرندگان شود و الا در صورت کوتاهی کردن مالک و عدم کنترل آن، مالک ضامن است. اگر سبب اتلاف، تقصیر در انجام وظیفه باشد و منجر به تلف و خسارت شود، موجب ضمان خواهد بود. از این رو بر صاحب حیوانی که خوف ضرر جانی یا مالی برای دیگران دارد، واجب است جلوی ضرر آن را با نگهداشتن و بستن

۱. آیت‌الله خامنه‌ای، استفتاء پیامکی و آیت‌الله زنجانی، استفتاء پیامکی،

شماره ۱۱۱۵۵.

۲. توضیح المسائل آیت‌الله شبیری زنجانی، ص ۵۷۳، مسأله ۲۶۳۳.

آن در خانه بگیرد. پس اگر در این مورد اهمال کند و حیوان به دیگران ضرر مالی یا جانی برساند، صاحب آن سبب این اتلاف است و ضامن خواهد بود.^۱

• استفتاء:

سوال: اگر پرنده‌ای که مالک دارد به اشخاص دیگر آسیب برساند حکمش چیست؟
جواب: اگر این آسیب، مستند به کوتاهی مالک باشد ضامن است.^۲

حکم ربا در خرید و فروش پرندگان

پرندگان، دارای جنس‌های گوناگون هستند. خرید و فروش هر جنس به غیر آن جنس، مانند معامله یک کیلو گوشت کبک با دو کیلو گوشت مرغ، ربا به شمار نمی‌رود؛ لیکن معامله با همجنس، مانند فروختن یک کیلو گوشت مرغ گوشتی در برابر یک کیلو و نیم گوشت مرغ تخمی، ربا و حرام است.^۳

۱. مجله فقه اهل بیت (علیهم‌السلام) (فارسی)، ج ۵۲، ص ۱۹۴.

۲. استفتاء پیامکی، آیت‌الله شبیری شماره ۱۱۱۰۶.

آیت‌الله صافی: اگر صاحبش آنرا کنترل نکند ضامن است (استفتاء پیامکی، آیت‌الله صافی).

۳. فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (علیهم‌السلام)، ج ۲، ص ۲۵۷.

مرغ و کبوتر پیدا شده

گاهی اوقات بعضی از مرغان به جاهای دورتر و یا خانه‌های دیگران رفته، بگونه‌ای که دیگر امکان پیدا شدن آنان وجود ندارد.

کسی که آن را پیدا کرده باید به دنبال صاحب آن بگردد که در صورت مایوس شدن از پیدا شدن مالک «با اجازه مجتهد» آن را به فقیر صدقه بدهد.

جستجوی لازم، به قدر متعارف این گونه موارد است، اینکه از همسایه‌ها و خانه‌ها و آبادانیهای نزدیک سؤال کند. جایز است که مانند کبوتر را تملک نماید در صورتی که مالک دو بال خود باشد و معلوم نباشد که صاحبی داشته باشد و جستجو واجب نیست.^۱

• فرار دادن پرنده دیگران

هر که در قفس پرنده‌ای را که مال دیگری است باز کند و پرنده از قفس بیرون رود، در صورت تلف شدن یا عدم بازگشت آن، ضامن است.^۲

۱. تحریر الوسیله، امام خمینی، ترجمه، ج ۳، ص ۳۹۵، مسأله ۳.

۲. فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (علیهم‌السلام)، ج ۲، ص ۲۵۸.

• تخم مرغ بازی

سؤال: بازی با گردو و تخم مرغ و چیزهای دیگری که شرعاً مالیت دارند، چه حکمی دارد؟ آیا این بازی‌ها برای کودکان جایز است؟

جواب: اگر بازی، قمار و شرط بندی باشد، شرعاً حرام است و طرف برنده، مالک چیزی که برده (و از طرف مقابل گرفته است) نمی شود؛ ولی اگر بازی کنندگان غیربالغ باشند شرعاً مکلف نبوده و تکلیفی ندارند، هر چند که مالک چیزی که می برند نمی شوند.^۱

امام صادق ع فرمود:

ملائکه هنگام شرط بندی، متفرق می شوند و صاحب آن رالعن می کنند.^۲

اجزاء حرام پرندگان حلال گوشت

تمام چیزهایی که در چارپایان حلال گوشت حرام است، در پرندگان بزرگ حلال گوشت هم حرام است.

مُحَرَّمَاتُ حَيَوَانَاتٍ وَ پَرَنَدَانِ حَلَالِ گُوشْتِ عبارت است از:
* مسأله: خون، فضلہ، نری، فَرْج، بچه دان، عُدد- که

۱. همان، سؤال ۱۱۲۲.

۲. قَالَ الصَّادِقُ ع إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَنْفِرُ عِنْدَ الرَّهَانِ وَ تَلْعَنُ صَاحِبَهُ. (من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۵۹).

آن را دُشول می‌گویند - تخم - که آن را دنبلان می‌گویند - چیزی که در مغز کله است و به شکل نخود می‌باشد، مغز حرام که در میان تیره پشت است، پی که در دو طرف تیره پشت است، زهره‌دان، سپرز (طحال)، بول‌دان (مثانه)، حدقه چشم (سیاهی چشم)، چیزی که در میان سُم است و به آن ذات الاشاجع می‌گویند.^۱

برخی از این اجزاء در حیوانات کوچکی مانند گنجشک، قابل تشخیص یا جدا کردن نیست خوردن آن‌ها اشکالی ندارد.^۲

• نیم‌خورده پرندگان

از امام صادق علیه السلام سؤال شد: آبی که ماکیان (مرغ خانگی) از آن نوشیده‌اند، حکمش چیست؟ امام صادق علیه السلام فرمود: اگر می‌دانی که در منقار او نجاستی بوده، از آن وضو مساز و آن را میاشام؛ اما اگر معلوم نباشد که نجاست در منقارش بوده، می‌توانی وضو بگیری و آن را بیاشامی. وضو ساختن از آب نیم‌خورده حیوانات

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۹۶، مسأله ۲۶۲۶ و توضیح المسائل، آیت‌الله وحید، ص ۵۴۷، مسأله ۲۶۹۰.

۲. توضیح المسائل، آیت‌الله فاضل، ص ۴۷۸، مسأله ۲۱۱۶ و توضیح المسائل، آیت‌الله مکارم، ص ۴۳۹، مسأله ۲۲۵۹ و توضیح المسائل، آیت‌الله سبحانی، ص ۴۹۳، مسأله ۲۲۷۲.

حلال گوشت جایز است.^۱

نیم خورده باز و شاهین و عقاب در صورتی که خون در منقارشان دیده نشود نیز پاک است؛ و اگر خون مشاهده شود، نمی توان از آن آب وضو ساخت یا آن را آشامید.^۲

* مسأله: بنابراین فتوای مشهور مراجع تقلید، نیم خورده حیوانات حرام گوشت، پاک و خوردن آن مکروه است.^۳

تخم پرندگان

یکی از اصحاب امام باقر علیه السلام از آن حضرت پرسید: تخم پرندگان را در نیزارها می یابیم، حلال و حرام آن را چگونه بشناسیم؟ امام باقر علیه السلام فرمود:

هر تخمی را که دو جانب آن برابر و یکسان باشد، نخور. هر تخمی را که دو جانب آن برابر و یکسان نباشد، بخور.^۴

* مسأله: تخم پرندگان حلال، حلال و تخم پرندگان

۱. من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق، ترجمه غفاری، علی اکبر و محمد جواد و بلاغی، صدر، ج ۱، ص ۲۹.

۲. همان.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۱ ص ۵۳، مسأله ۵۶ و توضیح المسائل آیت الله وحید، ص ۷، مسأله ۵۶، این مسأله در رساله آیت الله سیستانی نیامده است.

۴. عَنْ زُرَّارَةَ أَنَّهُ قَالَ: ... أَنِّي سَأَلْتُهُ ... الْبَيْضُ فِي الْأَجَامِ فَقَالَ مَا اسْتَوَى ظَرْفَاهُ فَلَا تَأْكُلُهُ وَمَا اخْتَلَفَ ظَرْفَاهُ فَكُلْ. (کافی، ج ۶، ص ۲۴۷).

حرام، حرام است.^۱

وجود خون در تخم مرغ

تخم مرغی که ذره‌ای خون در آن باشد از جهت طهارت و نجاست، بین مراجع تقلید، تفاوت نظر وجود دارد که در اینجا تنها به سه فتوای آن اشاره و مابقی نظرات در پاورقی ذکر شده است.

آیت الله سیستانی و آیت الله فاضل ره: خونی که در تخم مرغ می باشد نجس نیست و احتیاط مستحب آن است که از آن اجتناب شود.^۲

آیت الله مکارم: خونی که در تخم مرغ است بنا بر احتیاط واجب، نجس است و خوردن آن نیز حرام است.^۳

آیت الله صافی گلپایگانی: بنا بر احتیاط واجب، از تخم مرغی که ذره‌ای خون در آن است باید اجتناب کرد. ولی اگر خون در زرده باشد، تا پوست نازک روی آن پاره نشده، سفیده تخم مرغ، پاک می باشد.^۴

۱. توضیح المسائل، آیت الله فاضل، مسأله ۲۱۱۲، ص ۴۷۷.

۲. توضیح المسائل، آیت الله فاضل، مسأله ۱۰۲، ص ۲۰ و توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۷۳، ذیل مسأله ۹۸، فتوای آیت الله سیستانی ذکر شده است.

۳. توضیح المسائل، آیت الله مکارم، مسأله ۱۰۴، ص ۳۵.

۴. احکام نوجوانان، آیت الله صافی گلپایگانی، مسأله ۲۸، ص ۳۵.

نظرات دیگر مراجع عظام تقلید:

مشاهده شده که در شکم بعضی از مرغ‌های مرده، تخم وجود داشته که بعض از آنان پوست نازک و بعضی دیگر دارای پوست ضخیم هستند در این فرض اگر پوست روی آن ضخیم باشد پاک و قابل استفاده است.

✽ مسأله: تخم مرغی که از شکم مرغ مرده بیرون می‌آید اگر پوست روی آن سفت شده باشد پاک است، ولی ظاهر

بنابر فتوای آیت الله خمینی ره: خونی که در تخم مرغ می‌باشد نجس نیست، ولی به احتیاط واجب باید از خوردن آن اجتناب کند و اگر خون را با زرده تخم مرغ به هم بزنند که از بین برود، خوردن زرده هم مانعی ندارد. (توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسأله ۹۸، ص ۷۳).

بنابر فتوای آیت الله خامنه‌ای: لکه خونی که گاهی در تخم مرغ یافت می‌شود، محکوم به طهارت است، ولی خوردن آن حرام است. (أجوبة الاستفتاءات، آیت الله خامنه‌ای، (فارسی) سؤال ۲۶۹، ص ۵۱).

آیت الله شبیری زنجانی: تخم مرغی که ذره‌ای خون در آن است بنا بر احتیاط باید از آن اجتناب کرد ولی اگر مثلاً خون در زرده باشد تا پوست نازک روی آن پاره نشده، سفیده پاک است. (توضیح المسائل، آیت الله شبیری زنجانی، مسأله ۹۹، ص ۲۷).

آیت الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب از تخم مرغی که ذره‌ای خون در آن است باید اجتناب کرد. ولی اگر خون مثلاً در زرده باشد، تا پوست نازک روی آن پاره نشده سفیده پاک می‌باشد. (رساله احکام بانوان، آیت الله تبریزی، مسأله ۴۷، ص ۱۷).

از خونی که در تخم مرغ می‌باشد بنا بر احتیاط باید اجتناب کرد، ولی اگر خون در زرده باشد سفیده پاک است و اگر در سفیده باشد زرده پاک است. (توضیح المسائل، آیت الله بهجت ره، مسأله ۱۰۲، ص ۲۶).

۱. بنا بر فتوای آیت الله فاضل و آیت الله سیستانی هر چند پوست روی آن سفت

آن را باید آب کشید.^۱

پرندگان نجاست خوار

استبراء پرندگان نجاست خوار

بعضی از پرندگان به علت خوردن نجاست، مثل مدفوع انسان، پرندگان نجاست خوار نامیده می شوند. بول و مدفوع این پرندگان، نجس و خوردن گوشت آنها نیز حرام است. شرط حلال شدن این دسته از پرندگان، استبراء^۲ آنهاست و استبراء هر کدام از حیوانات و پرندگان با یکدیگر تفاوت دارد که در ذیل بیان می شود.

* مسأله: بول و غائط حیوانی که به خوردن نجاست انسان عادت کرده، نجس است و اگر بخواهند پاک شود باید آن را استبراء کنند؛ یعنی تا مدتی که بعد از آن مدت دیگر نجاست خوار به آن نگویند، نگذارند نجاست بخورد و غذای پاک به آن بدهند.^۳

* مسأله: حیوانی که نجاست خوار شده، اگر به

نشده باشد پاک است. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۷۱، مسأله ۹۲.

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۷۰، مسأله ۹۲.

۲. استبراء یعنی تا مدتی معین نباید نجاست بخورد و به جای آن باید غذای پاک به آنان داده شود.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۱۳۱، مسأله ۲۲۰.

دستوری که در شرع، معین نموده‌اند، آن را استبراء نکرده باشند، بعد از سربریدن، گوشت آن حلال نیست.^۱

* مسأله: مدت استبراء در مرغابی، پنج یا هفت روز و در مرغ خانگی، سه روز است که باید آنها را از خوردن نجاست منع کنند و غذای پاک به آنها بدهند.^۲ اگر بعد از این مدت (مرغابی پنج یا هفت روز و در مرغ خانگی سه روز) باز هم نجاست خوار به آنها گفته شود، باید تا مدتی، که بعد از آن مدت، دیگر نجاست خوار به آنها نگویند آنها را از خوردن نجاست جلوگیری نمایند.^۳

* مسأله: در حیوانات دیگر (غیر از مرغابی و مرغ خانگی) همین اندازه که نام نجاست خوار از آن برداشته شود، کافی است.^۴

* مسأله: هرگاه حیوان، سایر نجاست‌ها را، غیر از مدفوع انسان بخورد، باعث نجاست بول و مدفوع او نمی‌شود، گوشت او هم حرام نیست.^۵

گاهی در مرغداری‌ها پودر خون با غذای آنها مخلوط

۱. همان، ج ۲، ص ۵۶۸، مسأله ۲۵۸۳.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسأله ۲۲۰، ص ۱۳۱.

۳. آیت الله صافی و آیت الله تبریزی ره، همان.

۴. آیت الله مکارم و آیت الله زنجانی، همان.

۵. توضیح المسائل، آیت الله مکارم، مسأله ۲۴۱، ص ۵۴.

می‌کنند به طوری که گوشت مرغ به واسطه آن می‌روید، گوشت و تخم آن مرغ حرام نیست و رطوبت‌های مرغ نیز نجس نمی‌شود، ولی بهتر آن است که از چنین مرغ و تخم آن پرهیز شود.^۱

• تخم پرندگان نجاست خوار

بنابر نظر مشهور مراجع تقلید، تخم پرنده نجاست خواری که نجاست انسان را می‌خورد، قبل از استبراء، نجس^۲ و خوردنش حرام است.^۳

• فضله پرندگان حرام گوشت

فضله پرندگان حلال گوشت، پاک است. اما فضله پرندگان حرام گوشت، مثل عقاب و کلاغ به فتوای برخی مراجع پاک^۴ و به فتوای عده‌ای دیگر از مراجع، همان، مسأله ۲۴۰، ص ۵۴.

۱. آیت الله نوری همدانی: تخم پرندگان نجاست خوار، حرام است ولی نجس نمی‌باشد. استفتائات آیت الله نوری همدانی، ج ۱، احکام خوردنیها و آشامیدنی‌ها، سؤال ۸۷۷، نرم افزار فقه اهل بیت (علیهم‌السلام).

۲. استفتائات آیت الله علوی گرگانی، ج ۱، احکام نجاسات، سؤال ۱۰، (نرم افزار فقه اهل بیت (علیهم‌السلام) و استفتاء پیامکی، آیت الله خامنه‌ای، آیت الله شبیری، آیت الله صافی.

۳. اجوبه الاستفتائات، آیت الله خامنه‌ای، احکام نجاسات، سؤال ۲۷۹ و ۲۸۰ و فتواهای آیت الله صافی، آیت الله فاضل، آیت الله تبریزی، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۶۸، مسأله ۸۵ و آیت الله

نجس است.^۱

مرگ پرنده در چاه

اگر پرنده مرده‌ای را در چاه آب ببینیم، پس از خارج کردن پرنده، به نظر مشهور علمای متأخر، مستحب است متناسب با حجم پرنده، با دَلو (سطل) آب از چاه خارج کنیم.

پرندگانِ مثل کبوتر و شتر مرغ و جز آن از پرندگانی که از نظر جسم، بین آن دو هستند، در آب چاه بمیرد، هفت دَلو (سطل) آب از چاه کشیده می‌شود.^۲

اگر گنجشک و به نظر برخی مراجع تقلید همسان آن از نظر جسم، در آب چاه بمیرد، یک دلو آب کشیده شود.^۳

خواص گوشت شتر مرغ

گوشت شتر مرغ که در گروه گوشت‌های قرمز طبقه‌بندی می‌شود، از ارزش غذایی بسیار بالایی برخوردار است و از کم‌چرب‌ترین و سالم‌ترین گوشت قرمز است.

۱. وحید، (توضیح المسائل، احکام نجاسات بول و غائط، مسأله ۸۶، ص ۲۱).
۱. فتوهای امام خمینی، آیت الله بهجت، آیت الله زنجانی، آیت الله نوری همدانی (توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۶۸، مسأله ۸۵).

۲. فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (علیهم‌السلام)، ج ۲، ص ۲۵۸، به نقل از جواهر الکلام، ج ۱، ۲۰۳-۲۴۴ و ۲۵۷-۲۵۸.

۳. همان.

کالری، کلسترول و چربی گوشت شترمرغ از گوشت مرغ و بوقلمون هم پایین تر است .

گوشت شترمرغ برای بیماران قلبی - عروقی، افراد دچار چربی خون بالا و افرادی که دچار چاقی هستند، غذای بسیار مناسبی است .

که اسیدهای چرب غیراشباع موجود در گوشت شترمرغ ۳۰ درصد مجموع اسیدهای چرب را تشکیل می دهد .

این مزایا و میزان بالای اسید چرب امگا-۳ در گوشت شترمرغ باعث شده که این گوشت انتخاب بسیار خوبی برای بیماران قلبی - عروقی و سالمندان باشد تا با اطمینان بیشتری بتوانند نیازهای پروتئینی خود را برطرف سازند .

استفاده از اسید چرب امگا-۳ تأثیرات مفیدی در کاهش بیماری های قلبی عروقی دارد و برای رشد و نمو مؤثر است . این اسید چرب در مقایسه با اسید چرب غیراشباع امگا-۶ تأثیرات مفیدی در جلوگیری از لخته شدن دارد .

میزان کم سدیم در گوشت شترمرغ، استفاده از آن را برای افرادی که دچار فشار خون بالا هستند، ممکن می سازد .

گوشت شترمرغ از نظر پروتئین و آهن از جایگاه بسیار خوبی برخوردار است . افراد دچار بیماری کم خونی و زنان باردار بهتر است از گوشت شترمرغ به جای گوشت مرغ

استفاده کنند.

گوشت شتر مرغ از نظر روی و منیزیم، غنی است و به میزان بسیار چشمگیری ترد است و از قابلیت هضم استثنایی برخوردار است به طوری که ۹۰ درصد آن قابل هضم است و از این حیث پس از گوشت ماهی، در رتبه دوم قرار دارد. گوشت مرغ و گاو ۸۷ درصد قابلیت هضم دارند.^۱

خواص گوشت بوقلمون

گوشت بدون پوست بوقلمون، به طور طبیعی چربی کمی دارد که معادل ۱ گرم چربی در هر ۳۰ گرم گوشت است. افرادی که دارای رژیم غذایی کم چربی هستند، می توانند از آن استفاده کنند.

۱۵۰ گرم گوشت بوقلمون حدود نیمی از اسید فولیک مورد نیاز روزانه را تامین می کند. گوشت بوقلمون منبع خوبی از پروتئین، سلنیوم، روی و پتاسیم و ویتامین های B۱، B۳، B۶ و B۱۲ و اسید آمینه تریپتوفان است.

گوشت بوقلمون، کلسترول بد خون را کاهش می دهد، آرامش و سرحالی ایجاد می کند، از سرطان جلوگیری می کند، ترشح هورمون تستوسترون را افزایش می دهد، سیستم ایمنی را تقویت می کند.

۱. سایت تبیان.

گوشت سفید و بدون پوست بوقلمون، دارای پروتئین بالا و چربی کم است. افرادی که باید غذاهای کم چرب بخورند، می‌توانند از قسمت سفید گوشت بوقلمون استفاده کنند.

فایده‌های گوشت بوقلمون عبارت است از:

* کاهش کلسترول بد خون: قسمت روشن‌تر گوشت بوقلمون که بدون پوست باشد، دارای چربی، چربی اشباع و کلسترول کمتری از گوشت مرغ و گاو است.

* ایجاد آرامش و سرحالی: ناقل‌های عصبی از اسیدهای آمینه تشکیل می‌شوند. ناقل عصبی «سروتونین» از اسید آمینه تریپتوفان تشکیل شده است. سروتونین باعث سرحالی و آرامش در بدن می‌شود. مصرف گوشت بوقلمون باعث سرحالی می‌شود.

* تقویت سیستم ایمنی بدن: اسید آمینه تریپتوفان، نقش اساسی در سیستم ایمنی بدن به عهده دارد.

* بهبود کم‌خوابی: اسید آمینه تریپتوفان باعث بهبود خواب در مبتلایان به بی‌خوابی مزمن می‌شود.

هشدارهای استفاده از گوشت بوقلمون

گوشت بوقلمون دارای اسید آمینه پورین است، و مبتلایان به نقرس باید آن را به میزان خیلی کم مصرف کنند.

گوشت بوقلمون دارای مقدار کمی آگزالات است و بیماران مبتلا به سنگ کلیه آگزالاتی، خیلی کم باید آن را بخورند.

بوقلمون‌هایی که به طور طبیعی و ارگانیک پرورش داده می‌شوند، هیچ نوع هورمون و آنتی بیوتیکی در بدن خود ندارند.

تقریباً تمامی چربی بوقلمون در پوست آن موجود است. همچنین گوشت تیره رنگ آن، چربی بیشتری از گوشت روشن‌تر (سفید) آن دارد. قبل از پختن گوشت بوقلمون، بهتر است تمامی پوست آن جدا شود.

افراد مبتلا به چربی خون بالا، بهتر است از گوشت روشن‌تر آن استفاده کنند.^۱

خواص گوشت بلدرچین

گوشت بلدرچین، خوشمزه و خوش طعم است و سنگ کلیه و مثانه را خرد می‌کند. گوشت بلدرچین، مغذی است و بدن را فربه می‌سازد.

هر چه بلدرچین فعال‌تر باشد، گوشت آن نیز لذیذتر است. در واقع، فعالیت و جنب و جوش زیاد در بلدرچین‌ها، باعث ازدیاد ذخیره گلیکوژن در بافت‌های ماهیچه‌ای آن‌ها

۱. سایت تبیان، نیره ولدخانی، کارشناس تغذیه.

می‌شود و باعث می‌گردد گوشت این پرنده، مانند پرندگان شکاری، بسیار لذیذ شود. به همین دلیل، گوشت حیوانات وحشی، اعم از نشخوارکنندگان (مانند آهو، گوزن و بُزکوهی) و برخی پرندگان مانند قرقاول، کبک، تیهو، دراج و بلدرچین فوق العاده لذیذ است.

بلدرچین بعد از طبخ به دلیل وجود سلول‌های پیچیده پیوندی، در اثر پخته یا بریان شدن، به هیچ وجه متلاشی نمی‌شود و ترکیب خود را کاملاً حفظ می‌کند و در پذیرایی‌ها، زیبایی فراوانی به سفره می‌دهد. ۷۲ درصد بلدرچین قابل استفاده است؛ در حالی که ۵۵ درصد مرغ قابل استفاده است و ۲۰ درصد وزن کل بدن بلدرچین را عضله تشکیل می‌دهد.

ارزش پروتئین موجود در گوشت بلدرچین ۲۴/۹۱۳ درصد است. انواع اسیدهای آمینه کمیاب که در سایر پروتئینها یافت نمی‌شود، در گوشت این پرنده به وفور وجود دارد. نتایج تحقیقات متعدد نشان داده است که میزان پروتئین موجود در گوشت بلدرچین ۵-۱۰ درصد بیشتر از سایر پرندگان و نشخوارکنندگان است. به همین دلیل، در بیشتر کشورها، متخصصان برای افراد مُسن و ازکار افتاده که احتیاج مُبرمی به ترمیم سلول‌های از دست رفته

بافت‌های خود دارند، مصرف گوشت بلدرچین را سفارش می‌کنند. گوشت بلدرچین به دلیل وجود عناصر معدنی کمیاب و ویتامین در گوشت آن، برای درمان آسم، تشنج، فشار خون بالا، ضعف اعصاب، ناراحتی‌های روانی و بی‌خوابی، مفید است.

گوشت بلدرچین منبع نیاسین، فسفر، مس، تیامین، ریوفلاوین، ویتامین B₆، روی، آهن و سلنیوم است.^۱

خواص تخم بلدرچین

تخم بلدرچین در مقایسه با تخم مرغ، به مراتب ارزش غذایی بالاتری دارد. یک تخم بلدرچین هرچند که از لحاظ وزنی حدود وزن تخم مرغ معمولی را دارد، در مقایسه با تخم مرغ، ۵ برابر فسفر و کلسیم، $\frac{4}{5}$ برابر آهن، ۶ برابر ویتامین B₁ (تیامین)، ۱۵ برابر ویتامین B₂ (ریوفلاوین) و ۶ برابر ویتامین B₁₂ دارد، از کلسترول کمتری برخوردار است و سرشار از ویتامین A، اسید نیکوتینیک، مس و کبالت است.

مزۀ تخم بلدرچین از تخم مرغ بهتر است و به علت وجود کراتین خاصی در آن، در درمان بیماری آسم مؤثر است. تخم بلدرچین به علت غنی بودن از ویتامین B، در درمان

۱. سایت تبیان، سالومه آرمن، کارشناس ارشد علوم تغذیه.

بیماری‌های عصبی مؤثر است. همچنین تخم بلدرچین به علت وجود آمینواسیدهای فراوان، در تغذیه کودکان و بیماران بسیار مؤثر است. چربی تخم بلدرچین از تخم مرغ است.^۱

خواص گوشت مرغ

تردیدی نیست که مرغ جایگزینی سالم و مناسب برای گوشت قرمز می‌باشد. که دارای منابع غذایی فراوانی است که به اجمال به بعضی از موارد آن اشاره می‌کنیم:

* منبع پروتئینی: مرغ منبع پروتئین است و ۱۲۰ گرم آن حدود ۷۰ درصد نیاز پروتئین بدن را برآورده می‌سازد.

* غذایی کم چرب: افرادی که می‌خواهند که مقدار چربی غذای خود را کم کنند، بهتر است از گوشت مرغ استفاده کنند. لُخم‌ترین قسمت گوشت مرغ، گوشت سینه است که چربی‌اش نصف ران است.

گوشت مرغ در مقایسه با گوشت گاو، چربی اشباع کمتری دارد؛ اما پوست مرغ دارای مقدار زیادی چربی اشباع است.

* پیشگیری از پوکی استخوان در سالمندان: معمولاً سالمندان به مقدار کافی پروتئین مصرف نمی‌کنند. پروتئین برای پیشگیری از کاهش تراکم استخوان در سالمندان، حائز اهمیت است. رژیم‌های پُرپروتئین نیز پوکی استخوان

را تشدید می‌کند.

* پیشگیری از آلزایمر: استفاده منظم غذاهای غنی از ویتامین B۳ (نیاسین)، مانند گوشت مرغ، از بروز بیماری آلزایمر و دیگر بیماری‌های شناختی مرتبط با افزایش سن جلوگیری به عمل می‌آورد.

* سلامت قلب و عروق: B۶ علاوه بر شرکت در متابولیسم انرژی، در ساخت مولکول‌های فعال نیز نقش دارد. اگر سطح B۶ سلول‌ها کافی نباشد، توانایی گروه‌های متیل نیز کاهش می‌یابد. یکی از نتایج فقدان گروه متیل این است که مولکول‌هایی که باید به طور طبیعی به مولکول‌های دیگری تبدیل شوند، نه تنها تغییر نمی‌کنند، بلکه روی هم انباشته می‌شوند. یکی از این مولکول‌ها، هموسیستئین است که اگر سطح آن در رگ‌های خونی افزایش یابد، موجب آسیب به دیواره رگ‌ها می‌شود.^۱

خواص تخم مرغ

تخم مرغ حاوی تمام اسیدهای آمینه ضروری مورد نیاز برای ساخته شدن پروتئین‌های بدن است و به همین جهت با ارزش‌ترین منبع پروتئینی بین تمام مواد غذایی است و از آن به عنوان استاندارد مرجع سنجش ارزش پروتئینی سایر

۱. سایت تبیان، مریم مرادیان نیری، کارشناس تغذیه تبیان.

منابع غذایی استفاده می‌شود. آلبومین یا پروتئین تخم مرغ، عمدتاً در سفیده آن قرار دارد. مصرف سفیده تخم مرغ باعث افزایش وزن می‌شود. مقدار پروتئین موجود در یک تخم مرغ می‌تواند ۱۴ درصد نیاز یک زن بالغ و ۱۲ درصد نیاز یک مرد بالغ را تدمین کند.

تخم مرغ منبع ویتامین A، D، E و برخی ویتامین‌های گروه B_۲، B_۶، B_{۱۲} و اسید فولیک است. ویتامین C تنها ویتامینی است که در تخم مرغ وجود ندارد.

ید، فسفر، روی، کلسیم، پتاسیم، سلنیوم و آهن جزء ۳۵ عنصر موجود در زرده تخم مرغ هستند. این عناصر به ترتیب برای ساخت هورمون تیروئید، سلامتی استخوان‌ها، عملکرد مناسب سیستم ایمنی، بهبود زخم، بلوغ و رشد بهینه، عملکرد بهتر سیستم عصبی و حذف رادیکال‌های آزاد ضروری است. آب‌پز کردن تخم مرغ، سالم‌ترین روش مصرف تخم مرغ است.

تخم مرغ تأثیر چندانی در افزایش کلسترول خون ندارد، مگر این‌که بی‌رویه یا همراه با کره، روغن جامد و روغن حیوانی مصرف شود.^۱

۱. سایت تبیان، دکتر لادن گیاهی، دانشجوی دکترای تغذیه دانشگاه وین.

فصل پنجم:

معرفی پرندگان حلال گوشت و حرام گوشت ایران^۱

۱. سایت مرکز موضوع شناسی احکام فقهی.

یکی از مراکز بسیار خوبی که برای تسهیل موضوعات فقهی تشکیل شده، مرکز موضوع شناسی احکام فقهی است که توانسته تعداد ۵۳۴ پرنده را در ایران شناسایی کند و عکس و مشخصات آنها و همچنین حلال و حرام گوشت بودن همه آنها را مشخص سازد.

برای تسهیل از آگاهی مصادیق پرندگان، آنها را در تقسیم بندی کلی به چهار دسته حلال گوشت، حرام گوشت، مشترک بین حلال و حرام و مکروهات، به ذکر همه موارد پرندگان پرداخته ایم.

خوانندگان محترم می توانند در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر، به سایت مرکز موضوع شناسی احکام فقهی مراجعه کنند.

پرندگان حلال گوشت

راسته گنجشک سانان

• خانواده چکاوکها

چکاوک آسمانی، چکاوک آسمانی کوچک، چکاوک کاکلی، چکاوک درختی، چکاوک پنجه کوتاه، چکاوک کوچک، چکاوک هیوم، چکاوک هندی، چکاوک سهره ای، چکاوک سردم سیاه، چکاوک بیابانی (چکاوک سنگلاخ)، چکاوک گندمزار، چکاوک طوقی، چکاوک سیاه، چکاوک بال سفید، چکاوک هدهدی، چکاوک شاخدار

• خانواده دم جنبانکها

دم جنبانک ابلق، دم جنبانک کله زرد، دم جنبانک زرد، دم جنبانک خاکستری، پی پت پا دراز، پی پت خاکی،

پی پت نوک دراز، پی پت درختی، پی پت پشت زیتونی،
پی پت صحرایی، پی پت گلو سرخ، پی پت تالابی، پی پت
شکم نخودی

• خانواده بلبل خرما

بلبل خرما، بلبل زيردم سرخ

• خانواده بال لاکي

بال لاکي

• خانواده ميوه خور

ميوه خور

• خانواده زير آبروک

زير آبروک

• خانواده اليکايي

اليکايي

• خانواده صعوه ها

صعوه کوهي، صعوه ابرو سفيد، صعوه گلو سياه، صعوه

جنگلي

• خانواده توکاها

سینه سرخ، بلبل خالدار، بلبل، گلوآبی، سینه سرخ ایرانی، دم چتری، دم سرخ پشت بلوطی، دم سرخ سیاه، دم سرخ معمولی، دم سرخ کوهی، چک بوته ای، چک معمولی، چک ابلق، چکچک کوهی (چکچک شمالی)، چکچک دشتی، چکچک گوش سیاه، چکچک ابلق، چکچک ابلق جنوبی، چکچک پشت سفید، چکچک ابلق خاوری، چکچک کردی، چکچک ایرانی، چکچک بیابانی، چکچک دم سفید، چکچک سرسیاه، چکچک سیاه سرسفید، طرقة آبی آوازخوان، طرقة کوهی، طرقة بنفش، توکای طوقی، توکای سیاه، توکای گلو سیاه، توکای پشت بلوطی، توکای بال سرخ، توکای باغی، توکای بزرگ

• خانواده لیکوها

لیکوی تالابی (لیکوی خوزی)، لیکو (لیکوی معمولی)

• خانواده سسک تاج طلایی

تاج طلایی

• خانواده سسک ها

سسک دم چتری، سسک جنبان، سسک شکیل (سسک دم دراز)، سسک دم پهن، سسک راه راه، سسک

رودخانه ای، سسک ساوی، سسک ابرو سفید، سسک تالابی راه راه، سسک شالیزار، سسک تالابی معمولی، سسک تالابی خاوری، سسک تالابی زیتونی، سسک تالابی بزرگ، سسک تالابی پرصدا، سسک خوزی، سسک درختی کوچک، سسک درختی زیتونی، سسک درختی بزرگ، سسک درختی زرد، سسک بیدی، سسک چیفچاف، سسک چیفچاف هیمالیایی، سسک کوچک، سسک شرقی، سسک جنگلی، سسک ابروزرد، سسک ابرو زرد هیوم، سسک سبز، سسک بیدی سبز، سسک سرسیاه، سسک باغی، سسک گلو سفید، سسک نقابدار، سسک نقابدار کوچک، سسک نقابدار هیوم، سسک بیابانی، سسک سینه راه راه، سسک چشم سفید، سسک روپلی، سسک سردودی

• خانواده سسک چشم سفید هندی

سسک چشم سفید هندی

• خانواده مگس گیرها

مگس گیر هندی، مگس گیر خالدار، مگس گیر ابلق باختری، مگس گیر طوق سفید، مگس گیر سینه سرخ، مگس گیر هیمالیا

- خانواده چرخ ریسک نیزار

چرخ ریسک نیزار

- خانواده چرخ ریسک دم دراز

چرخ ریسک دم دراز

- خانواده چرخ ریسک پشت بلوطی

چرخ ریسک پشت بلوطی

- خانواده چرخ ریسک ها

چرخ ریسک سرسیاه، چرخ ریسک ایرانی، چرخ ریسک
 پس سرسفید، چرخ ریسک بزرگ، چرخ ریسک تورانی،
 چرخ ریسک سرآبی، چرخ ریسک فیروزهای

- خانواده کمرکلی ها

کمرکلی جنگلی، کمرکلی کوچک، کمرکلی بزرگ

- خانواده دیوار خزک

دیوار خزک

- خانواده دارخزک

دارخزک

• خانواده شهد خوار

شهد خوار

• خانواده زرد پره ها

زرد پره لیمویی، زرد پره گونه سفید، زرد پره گلوسیا، زرد پره کوهی، زرد پره سرخاکستری، زرد پره رخ زرد، زرد پره سرزیتونی، زرد پره سرسفید، زرد پره سرآبی، زرد پره راه راه، زرد پره کوچک، زرد پره حنایی، زرد پره سینه زرد، زرد پره سرسیاه، زرد پره سرسرخ، زرد پره تالابی، زرد پره مزرعه

• خانواده سهره ها

سهره جنگلی، سهره سرسیاه، سهره پیشانی سرخ، سهره دمگاه زرد، سهره سبز، سهره زرد، سهره معمولی، سهره کوهی، سهره سینه سرخ، سهره بال سرخ، سهره صورتی، سهره مغولی، سهره خاکی، سهره گلی، سهره نوک قیچی، سهره دمگاه سفید، سهره نوک بزرگ، سهره سیاه

• خانواده سهرهای استرلیده

سهره سرخ برنجی، مونیای هندی

• خانواده گنجشک ها

گنجشک خانگی، گنجشک درختی، گنجشک سینه سیاه، گنجشک رودخانه ای، گنجشک تاغی، گنجشک

بلوچی، گنجشک کویری، گنجشک گلوزرد، گنجشک
کوهی، گنجشک خاکی، گنجشک برفی

• خانواده سارها

سار صورتی، سار، مینا

• خانواده پری شاهرخ

پری شاهرخ

• خانواده بوچانگا

بوچانگا

راسته غواص سانان

• خانواده غواصها

غواص گلو سرخ، غواص گلو سیاه

راسته کشیم سانان

• خانواده کشیم ها

کشیم کوچک، کشیم گردن سرخ، کشیم بزرگ، کشیم
گوش دار، کشیم گردن سیاه

راسته غاز سانان

• خانواده مرغابیها

قوها

قوی گنگ، قوی فریادکش، قوی کوچک

• خانواده غازها

غاز پازرد، غاز پیشانی سفید، غاز پیشانی سفید کوچک،
غاز خاکستری، غاز گردن سیاه، غاز گونه سفید، عروس غاز

اردک های غاز نما

آنقوت، تنجه

اردک های روی آب چر

خوتکا غاز هندی، گیلار، خوتکا کاکلی (اردک کاکلی)،
اردک اردهای، خوتکا، اردک کله سبز (سرسبز)، فیلوش،
خوتکا ابرو سفید، اردک نوک پهن، اردک مرمی

اردک های غواص

اردک تاجدار، اردک سرحنایی، اردک بلوطی، اردک سیاه
کاکل، اردک سرسیاه، اردک دم دراز، اسکوتر سیاه، اسکوتر
بال سفید، اردک گونه سفید (اردک چشم طلایی)

اردک‌های ماهی خوار

اردک ماهیخوار سفید (مرگوس سفید)، اردک ماهیخوار کاکلی (مرگوس کاکلی)، اردک ماهیخوار (مرگوس بزرگ)، اردک سرسفید

راسته ماکیان سانان

• خانواده سیاه خروس

سیاه خروس

• خانواده قرقاول

تیهو، کبک دری، کبک، جیرفتی، دراج، کبک چیل، بلدرچین، قرقاول

• خانواده بلدرچین بوت‌های

بلدرچین بوت‌های

• خانواده یلوه‌ها

یلوه آبی، یلوه حنایی، یلوه کوچک، یلوه نوک سبز، یلوه خالدار، طاووسک، چنگرنوک سرخ، چنگر

• خانواده میش مرغها

زنگوله بال، میش مرغ، هویره

راسته سلیم سانان

• خانواده سلیم خرچنگ ها

سلیم خرچنگ خوار

• خانواده صدف خوار

صدف خوار

• خانواده نوک خنجری ها

چوب پا، آووست

• خانواده چاخ لق ها

چاخ لق، چاخ لق هندی

• خانواده گلاریول ها

دودوک، گلاریول کوچک، گلاریول بال سیاه، گلاریول بال سرخ، گلاریول شرقی

• خانواده سلیم ها

خروس کولی، خروس کولی دم سفید، خروس کولی سینه سیاه، دیدومک، خروس کولی دشتی، سلیم خاکستری، سلیم طلایی خاوری، سلیم طلایی (سلیم طلایی اروپایی)، سلیم کوهی، سلیم سینه بلوطی، سلیم طوقی، سلیم کوچک، سلیم شنی بزرگ، سلیم شنی کوچک، سلیم

کوچک، تلیله گردن سرخ، تلیله سفید، تلیله کوچک، تلیله بلوطی، تلیله شکم سیاه، تلیله دم سفید، تلیله خاکستری، تلیله بزرگ، تلیله نوک پهن، آبچلیک شکیل، سنگ گردان، آبچلیک آواز خوان، آبچلیک نوک سر بالا، پاشلک بنگالی (پاشلک رنگین)، ابیا، پاشلک تک زی، پاشلک دم مویی، پاشلک بزرگ، پاشلک معمولی، پاشلک کوچک، گیلانشاه دم سیاه (گیلانشاه بال سفید)، گیلانشاه حنایی، گیلانشاه ابرو سفید، گیلانشاه خالدار، گیلانشاه بزرگ، گیلانشاه شرقی، آبچلیک دودی، آبچلیک پا سرخ، آبچلیک تالابی، آبچلیک پا سبز، آبچلیک تک زی، آبچلیک خالدار، فالاروپ گردن سرخ، فالاروپ بلوطی

راسته کوکرسانان

• خانواده کوکرها

کوکردم دراز، کوکرشکم بلوطی، کوکرشکم سفید، کوکر شکم سیاه، کوکر خالدار، کوکراه راه، کوکر گندمی

راسته کبوترسانان

• خانواده کبوترها

کبوتر جنگلی، کبوتر چاهی، فاخته، فاخته خاوری، قمری ناماکوا، قمری خانگی، یاکریم طوقی، یاکریم، قمری

خاوری، قمری معمولی

راسته کوکوسانان

• خانواده کوکوها

کوکوی خالدار، کوکوی تاجدار، کوکوی شرقی، کوکوی معمولی، کوکوی آسیایی

راسته سبزقباسانان

• خانواده ماهی خورک

ماهی خورک کوچک، ماهی خورک سینه سفید، ماهی خورک ابلق

پرندگان حرام گوشت

راسته کبوتر دریایی سانان

خانواده کبوتر دریاییها

کبوتر دریایی مدیترانه، کبوتر دریایی دم پهن، کبوتر دریایی ایرانی، کبوتر دریایی دودی

• خانواده مرغ طوفان

مرغ طوفان

راسته پلیکان سانان

• خانواده نوک سرخ

نوک سرخ دریایی

• خانواده پلیکان ها

پلیکان سفید، پلیکان پا خاکستری

• خانواده بوبی

بوبی نقابدار

• خانواده باکلان ها

باکلان کوچک، باکلان بزرگ، باکلان گلو سیاه

• خانواده مارگردن

باکلان مارگردن (مارگردن)

راسته لک لک سانان

• خانواده حواصیل ها

اگرت کوچک، اگرت ساحلی، حواصیل خاکستری،
غول حواصیل (حواصیل بزرگ)، حواصیل ارغوانی،
اگرت بزرگ، گاوچرانک، حواصیل زرد، حواصیل هندی،
حواصیل سبز، حواصیل شب، بوتیمار کوچک، بوتیمار

• خانواده لک لک ها

لک لک سیاه، لک لک گردن کرکی، لک لک سفید

• خانواده اکراس ها

اکراس سیاه، اکراس آفریقایی، کفچه نوک

راسته فلامینگوسانان

• خانواده فلامینگوها

فلامینگوی بزرگ، فلامینگوی کوچک

راسته عقاب سانان

• خانواده عقاب ماهیگیر

عقاب ماهیگیر

• خانواده قوش ها

هُما، دال، دال سیاه، دال پشت سفید، کرکس مصری، عقاب دریایی دم سفید، عقاب دریایی پالاس، عقاب طلایی، عقاب شاهی، عقاب خالدار بزرگ (عقاب تالابی)، عقاب خالدار کوچک (عقاب جنگلی)، عقاب صحرائی، عقاب دشتی، عقاب مارخور، عقاب پریا، عقاب دوبرادر، کورکور حنایی، کورکور سیاه، کورکور بال سیاه، سنقر تالابی، سنقر تالابی شرقی، سنقر گندم زار، سنقر خاکستری، سنقر سفید، سارگپه کوهی، سارگپه پریا، سارگپه پابلند، سارگپه (سارگپه معمولی)، سارگپه جنگلی، سارگپه کاکل دار

(سارگپه تاجدار)، سارگپه چشم سفید، قرقی، پیغو، طرلان،
پیغوی کوچک
راسته شاهین سانان

• خانواده شاهین ها

دلیجه، دلیجه کوچک، ترمتای سرحنایی، ترمتای
پاسرخ، شاهین دودی (ترمتای دودی)، ترمتای، شاهین
آمور، لیل، لاجین، شاهین بلوچی، بالابان، بحری، شاهین

• خانواده کاکایی‌های اقیانوسی

اسکوای بزرگ، اسکوای دم پیچ، اسکوای قطبی،
اسکوای دم دراز

• خانواده کاکایی ها

کاکایی چشم سفید، کاکایی دودی، کاکایی نوک سبز،
کاکایی پشت سیاه بزرگ، کاکایی ارمنی، کاکایی خزری،
کاکایی پشت سیاه کوچک، کاکایی سیبری، کاکایی
بزرگ، کاکایی سرقه‌های، کاکایی سرسیاه، کاکایی
صورتی، کاکایی مدیترانه ای، کاکایی کوچک، کاکایی
پاسیاه

• خانواده پرستوهای دریایی

پرستوی دریایی نوک کلفت، پرستوی دریایی خزر، پرستوی دریایی رودخانه زی، پرستوی دریایی کاکلی کوچک، پرستوی دریایی کاکلی، پرستوی دریایی بد صدا، پرستوی دریایی معمولی، پرستوی دریایی کوچک، پرستوی دریایی ساندرز، پرستوی دریایی تیره، پرستوی دریایی پشت دودی، پرستوی دریایی دودی، پرستوی دریایی گونه سفید، پرستوی دریایی بال سفید، پرستوی دریایی سیاه، پرستوی دریایی قهوه ای

• خانواده آب شکاف

آب شکاف

راسته طوطی سانان

• خانواده طوطی ها

طوطی طوق صورتی، شاه طوطی

• راسته جغد سانان

خانواده جغد انبار، جغد انبار

• خانواده جغدها

مرغ حق جنوبی، مرغ حق، شاه بوف، جغد ماهی خوار،

جغد برفی، جغد جنگلی، جغد کوچک، جغد کوچک
 خالدار، جغد گوش دراز، جغد تالابی
راسته شب گرد سانان

• خانواده شب گردها

شبگرد معمولی، شبگرد دشتی، شبگرد بلوچی، شبگرد
 هندی

راسته پرستو سانان

• خانواده پرستوها

بادخورک کوهی، بادخورک معمولی، بادخورک دودی،
 بادخورک کوچک

راسته دارکوب سانان

• خانواده دارکوب ها

دارکوب قهوه ای، دارکوب سیاه، دارکوب سبز، دارکوب
 سبزره راه، دارکوب خالدار بزرگ، دارکوب سوری (دارکوب
 باغی)، دارکوب سرسرخ، دارکوب کوچک، دارکوب بال
 سفید، دارکوب بلوچی

• خانواده کلاغ

جی جاق، زاغی، زاغ بور، زاغ خالدار، زاغ نوک سرخ، زاغ نوک زرد، کلاغ گردن بور، کلاغ هندی، کلاغ سیاه، کلاغ ابلق، کلاغ شرقی، کلاغ جنگلی، غراب گردن قهوه ای، غراب.

مشترک بین حلال و حرام

راسته درنا سانان

• خانواده درناها

- درنای کوچک (درنای طناز (حرام گوشت)؛
- درنای سیبری (حرام گوشت)؛
- درنای معمولی (حلال گوشت)

پرندگان مکروه

• خانواده چلچله ها

- چلچله رودخانه ای، چلچله گلو قهوه ای، چلچله کوهی، چلچله بیابانی، پرستو، پرستوی دمگاه صورتی، چلچله دمگاه سفید

• خانواده سنگ چشم ها

سنگ چشم پشت سرخ، سنگ چشم دم سرخ، سنگ چشم تورانی، سنگ چشم پشت بلوطی، سنگ چشم دمگاه حنایی، سنگ چشم خاکستری کوچک، سنگ چشم بزرگ، سنگ چشم بزرگ دشتی، سنگ چشم کله سرخ، سنگ چشم پیشانی سفید

• خانواده زنبور خوارها

زنبور خور کوچک، زنبور خور گلوخرمایی، زنبور خور معمولی

• خانواده سبز قباها

سبز قبا، سبز قباى هندی

• خانواده هدهد

هدهد

منابع

۱. ابن بابویه، محمد بن علی - فهری زنجانی، احمد، الخصال، ترجمه فهری، ۲ جلد، علمیه اسلامیة - تهران.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، ترجمه علی اکبر غفاری و محمد جواد بلاغی.
۳. ابن حیون، نعمان بن محمد مغربی، دعائم الإسلام و ذکر الحلال و الحرام و القضايا و الأحكام، ۲ جلد، آل البيت علیهم السلام.
۴. جمعی از پژوهشگران، زیر نظر سید محمد هاشمی شاهرودی، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام.
۵. جهانگیر منصور، قانون مجازات اسلامی، نشر دیدار، چاپ ۴۳، ۱۳۸۵.
۶. جواد آملی، عبد الله، مفاتیح الحیاة، نشر اسراء، چاپ ۲۴، بهار ۱۳۹۱.
۷. خامنه‌ای، سید علی بن جواد حسینی، أجوبة الاستفتاءات (فارسی)، دفتر مقام معظم رهبری، در قم، ۱۴۲۴ ق.
۸. خراسانی، حسین وحید، توضیح المسائل، مدرسه امام باقر علیه السلام، قم، نهم، ۱۴۲۸ ق.

۹. خمینی، سید روح الله موسوی، **تحریر الوسیله** - ترجمه، علی اسلامی، ۴ جلد، دفتر انتشارات اسلامی.
۱۰. خمینی، سید روح الله موسوی، **توضیح المسائل**.
۱۱. زنجانی، سید موسی شبیری، **رساله توضیح المسائل**، انتشارات سلسبیل، قم - ایران، اول، ۱۴۳۰ ق.
۱۲. شیرازی، ناصر مکارم، **رساله احکام برای جوانان**، انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام، چ ۱۵ قم.
۱۳. شیرازی، ناصر مکارم، **رساله توضیح المسائل**، انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام.
۱۴. طبرسی، حسن بن فضل، **مکارم الأخلاق**، شریف رضی، قم، چاپ چهارم، ۱۳۷۰.
۱۵. طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، **المبسوط فی فقه الإمامیة**، ۸ جلد، المكتبة المرتضویة لإحياء الآثار الجعفریة.
۱۶. عاملی، شهید ثانی، زین الدین بن علی، **الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة**، کتابفروشی داوری، قم، اول، ۱۴۱۰.
۱۷. لنکرانی، محمد فاضل موحدی، **رساله توضیح المسائل**، قم، چاپ ۱۱۴، ۱۴۲۶ ق.
۱۸. **مجله فقه اهل بیت علیهم السلام (فارسی)**، ۵۶ جلد، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، قم.
۱۹. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، **مفضل بن عمر**، ترجمه مجلسی، ۱ جلد، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد.